

DRAFT RAPORT

Projekti për Zhvillim të Integruar Ekonomik Urban

Kuadri i Menaxhimit Mjedisor dhe Social

Përgatitur nga:

Dr. Zef PREÇI, Ekspert i Mbrojtjes Sociale
Prof. Dr. Seit SHALLARI, Ekspert i Mjedisit

Qershor 2016

LISTA E AKRONIMEVE

ACER	Qendra Shqiptare për Kërkime Ekonomike
AKZM	Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura
BB	Banka Botërore
BE	Bashkimi Evropian
DB	Ditët e Punës
FSHZH	Fondi Shqiptar i Zhvillimit
HZHR	Hapësira për Zhvillim Rajonal
KB	Kombet e Bashkuara
KE	Komisioni Evropian
KEE	Komuniteti Ekonomik Evropian
KKTJ	Komiteti Kombëtar për Trashëgiminë Jomateriale
KMMS	Kuadri i Menaxhimit Mjedisor dhe Social
KPZH	Kuadri i Politikave për Zhvendosje
KVA	Komiteti Vendor i Ankesave
MM	Ministria e Mjedisit
MOP	Manuali Operacional i Projektit
MSHA	Mekanizmi i Shqyrtimit të Ankesave
MZHU	Ministria e Zhvillimit Urban
NJKP	Njësia Koordinuese e Projektit
NJQV	Njësi e Qeverisjes Vendore
OJQ	Organizata Jo Qeveritare
PMM	Plani i Menaxhimit Mjedisor
PMMS	Plani i Menaxhimit Mjedisor dhe Social
PMO	Plani I Menaxhimit Operacional
PNP	Personat e Prekur nga Projekti

PVZH	Plani I Veprimit të Zhvendosjes
PVZHS	Plani i Veprimit të Zhvendosjes i Shkurtuar
PZHIEU	Projekti për Zhvillim të Integruar Ekonomik Urban
QSH	Qeveria e Shqipërisë
SKZHT	Strategjia Kombëtare për Zhvillimin e Territorit
SMB	Strategjia për Menaxhimin e Bregdetit
UNKN	Unioni Ndërkombëtar për Konservimin e Natyrës
VKM	Vendim i Këshillit të Ministrave
VNM	Vlerësimi i Ndikimit Mjedisor
VNMS	Vlerësimi i Ndikimit Mjedisor dhe Social
ZRPP	Zyra e Regjistrimit të Pasurive të Paluajtshme

TABELA E PËRMBAJTJES

1.	Përshkrimi	7
2.	Përshkrimi i Projektit PZHIEU	7
2.1	Objektivat e Projektit	7
2.2	Përfituesit e Projektit dhe Komponentët e tij	8
2.3	Zona e propozuar e projektit	8
2.4	Qëllimi dhe Objektivat e KMMS-së	9
3.	Kuadri Ligjor dhe Rregullator për Vlerësimin Mjedisor	10
3.1	Hyrje	10
3.2	Ligji për Mbrojtjen e Mjedisit	10
3.3	Ligji për Zonat e Mbrojtura	10
3.4	Ligji për Vlerësimin e Ndikimit Mjedisor	11
3.5	Ligje dhe rregullore në fushën e trashëgimisë kulturore	13
3.6	Direktiva e BE-së për VNM-në	15
3.7	Konventa Espoo	15
3.8	Krahasimi i Politikave të Bankës Botërore dhe Ligjit Shqiptar	16
4.	Kuadri Rregullator dhe Ligjor i Ndikimeve Sociale	17
4.1	Juridiksioni i Kuadrit	17
4.2	Kuadri Ligjor i Pronësisë dhe Kriteret e Vlerësimit të Pronësisë	17
4.3	Kriteret Ligjore për Vlerësimin dhe Kompensimin e Pronës	20
4.4	Kriteret e Bankës Botërore për Përcaktimin e së Drejtës për Kompensim	21
4.5	Hapësirat midis Legjislacionit Shqiptar dhe Politikave të Bankës Botërore	23
5.	Aspektet e Përgjithshme Mjedisore në Jugun e Shqipërisë	24
5.1	Përmbajtja	24
5.2	Biodiversiteti i Zonës	27
5.3	Zonat e Mbrojtura	28
6.	Procedura dhe udhëzime për të adresuar çështjet mjedisore dhe sociale të projektit	28
6.1	Parime orientuese dhe përfaqja kryesore	28
6.2	Procesi i Shqyrtimit dhe Ndikimet Mjedisore	29
6.2.1.	Shqyrtimi dhe Studimi	29
6.2.2	Ndjeshmëria e mjedisit	30
6.2.3	Përcaktimi i kategorisë së aktivitetëve të projektit	31
6.2.4	Menaxhimi i Efekteve Mjedisore, procedura dhe udhëzime	32
6.3	Procesi i Shqyrtimit Social dhe Procedurat dhe Udhëzimet për Menaxhimin e Ndikimeve	34
6.3.1	Parimet e Menaxhimit Social të Projektit	34
6.3.2	Procesi i Shqyrtimit në Përvetësimin e Tokës dhe Zhvendosjen	36
6.3.3	Kategoritë e Mundshme të Ndikimeve Sociale	38
6.3.4	Kushtet që duhen ndjekur në Procedurën e Zhvendosjes	39
7	Kuadri dhe Marrëveshjet Institucionale	40
7.1	Kuadri Institucional i Mjedisit	40
7.2	Marrëveshjet institucionale për shpronësim dhe kompensim në zbatimin procesit	41
7.3	Plani për Ngritjen e Kapaciteteve dhe Trajnimet	42
8	Procesi i Konsultimeve për KMMS-në dhe PZHEUI-në	43
8.1	Procesi i Konsultimeve për KMMS-në	43
8.2	Konsultimet me Popullsinë e Prekur	44
8.2.1	Mekanizmat për Konsultimet	44

8.2.2	Mekanizmi i Shqyrtimit të Ankesave	45
9	Marrëveshjet për monitorimin dhe vlerësimin mjedisor dhe social të projektit	46
9.1	Monitorimi i Brendshëm	47
9.2	Vlerësimi dhe Monitorimi i Jashtëm	47
	Anekset	49
	Aneksi 1. Komponentët dhe nën-komponentët e PZHIEU-së	49
	Aneksi 2. Termat e Referencës për KMMS (Version Original)	51
	Aneksi 3. Përshkrimi i Zonave të Mundshme të Projektit	52
A.	Përshkrimi i qendrave urbane që do të përfitojnë nga implementimi i aktiviteteve të integruara urbane të projektit	52
3.1.	Gjirokastra “Qyteti i gurtë” (40°04’33”V; 20°08’20”L)	52
3.2.	Berati “Qyteti i një mijë dritareve”	54
3.3.	Përmeti (40°14’0”V, 20°21’0”L)	55
3.4.	Saranda, porta e turizmit shqiptar (39°52’30”V, 20°0’36”L)	56
3.5.	Ksamili (39°46’0”V, 20°0’0”L)	56
3.6.	Butrinti (39°44’46”v, 20°1’13”l)	57
B.	Zonat turistike para-përzgjedhura që do të përfitojnë nga aktivitetet e zbatimit të projektit.	58
3.7.	Laguna e Nartës (40°29’57”N, 19°27’26”E)	58
3.8.	Orikumi	60
3.9.	Gadishulli i Karaburunit	60
3.10.	Nga Karaburuni në Dhërmi	62
3.11.	Nga fshati i Dhërmiut në Porto Palermo	62
3.12.	Nga Kepi i Qeparoit në Kepin e Qefalisë	62
3.13.	Nga Kepi i Qefalisë në Kepin e Stillos	63
3.14.	Syri i Kaltër (39°55’25”V, 20°11’34”L)	63
	Aneksi 4. Plani i Përgjithshëm Mjedisor i Lehtësimit	64
	Aneksi 5. Plani i Monitorimit Mjedisor	67
	Aneksi 6. Procesi i Shqyrtimit Social	70
	Aneksi 7. Hapat kryesorë në Përgatitjen e Planit të Veprimit për Zhvendosje	71
	Aneksi 8. Skema dhe Përmbajtja e Mundshme për PVZH/PVZSH	72
8.1.	Përmbajtje për Planin e Veprimit për Zhvendosje	72
8.2.	Përmbajtje për Planin e Veprimit për Zhvendosje të Shkurtuar	75
	Aneksi 9. Lidhja e Zhvendosjes me Aktivitetet Specifike të PIUED-it	77
	Aneksi 10. Procedurat në Kuadrin e Zbatimit të PVZH-së	78
10.1.	Njoftimi, Procedurat e Vlerësimit dhe të Drejtat	78
	Procedurat për pagesën e kompensimit	80
10.2.	Implikimet Buxhetore dhe Financimi	81
	Aneksi 11. Rregullimet Institucionale për Zbatimin e Zhvendosjes dhe /ose Procedurës së Marrjes së Tokës	82
	Aneksi 12. Konsultimi Publik për KMMS-në – Minutat e Takimit	85
	Aneksi 13. Indikatorët e Propozuar të Planit të Monitorimit Social	86

LISTA E TABELAVE

Tabela 1. Konventat dhe Marrëveshjet Ndërkombëtare të ratifikuara nga Shqipëria.....	13
Tabela 2. Ligjet e adoptuara pas ratifikimit të konventave ndërkombëtare nga Republika e Shqipërisë.....	14
Tabela 3. Kategoritë e Humbjes së Pronës	18
Tabela 4. Tabela e Hapësirave midis Legjislacionit Shqiptar dhe Politikave të Bankës Botërore.....	23
Tabela 5. Zonat e Mbrojtura në Rajon	28
Tabela 6. Komponentët e projektit, aktivitetet e mundshme dhe ndikimi i tyre.....	31
Tabela 7. Kategoritë e humbjeve dhe ndikimet e tyre mbi personat e prekur nga projekti	38
Tabela 8. Tipologjitë e Përgjithshme të Grupeve të Prekura nga Projekti.....	39
Tabela 9. Ligje dhe agjenci zbatuese	40
Tabela 10. Plani i Propozuar i Ndërtimit të Kapaciteteve	43

LISTA E FIGURAVE

Figura 1. Harta e Shqipërisë sipas Sesionit Hartografik të OKB.....	26
Figura 2. Vlerësimi i Rëndësisë së Ndikimit Bazuar në Nivelin e Madhësisë dhe Ndjeshmërinë Mjedisore	30

1. Përshkrimi

Qeveria e Shqipërisë (QSH) është duke zbatuar një program reformues ambicioz me qëllim përshpejtimin e rritjes ekonomike, krijimin e vendeve të punës, forcimin e besimit tek qeverisja dhe përparim në procesin e integritetit Evropian. Pjesë e kësaj përpjekje e QSH^{së} është avancimi drejt një përqasje për zhvillimin rajonal. Projekt Ligji për Zhvillimin Rajonal është në fazën e fundit të miratimit dhe ka për qëllim të krijojë katër Hapësira për Zhvillimin Rajonal (HZHR) dhe Agjenci të Posaçme për Zhvillimin e Rajoneve.

Kjo reformë ka për qëllim të arrijë (i) efekte të dukshme përmes një përqasje të integruar dhe harmonizimit të programeve në një territor të caktuar, (ii) forcimin e kohezionit për zhvillimin e territorit përmes zbatimit të strategjive të zhvillimit rajonal dhe në një afat të mesëm (iii) krijimin e kapaciteteve për përfitimin dhe përdorimin e Fondeve Strukturore të BE dhe financime të tjera. Kjo reformë është në hapat e para së bashku me proceset e tjera që nevojiten për zhvillim në nivel rajonal.

Qeveria e Shqipërisë gjatë viteve të mëparshme nëpërmjet Ministrisë së Zhvillimit Urban (MZHU) ka zhvilluar instrumenta strategjikë me rëndësi për zhvillimin e territorit në nivel kombëtar duke përfshirë Jugun e Shqipërisë.

MZHU sapo ka përfunduar përgatitjen e Strategjisë Kombëtare për Zhvillimin e Territorit (SKZHT) dhe Strategjinë për Menaxhimin e Bregdetit (SMB). Këto dokumenta strategjikë (SKZHT, SMB) demonstrojnë një vizion të shëndetshëm dhe një drejtim strategjik për zhvillimin e vendit për 15 vitet në vazhdim (2015-2030). Për këto dy strategji zhvillimi është bërë Vlerësimi Strategjik Mjedisor dhe Ministria e Mjedisit ka aprovuar Deklaratën Mjedisore në 9.05.2016.¹

Në kontekstin e reformës territoriale dhe me rritjen e konkurueshmërisë për fonde, në hapësirat e reja fiskale, QSH^{ja} ka vendosur që Banka Botërore të fokusohet dhe të mbështesë Jugun e Shqipërisë në kuadër të Projektit i Zhvillimit të Integruar Ekonomik dhe Urban (PZHIEU).

Ky rajon është konsideruar prioritet për shkak të pasurive natyrore dhe vlerave kulturore, presionit të zhvillimit i cili mund të ndikojë negativisht territorin nëqoftëse planifikimi i qëndrueshëm urban nuk merr në konsideratë aspektet sociale dhe mjedisore. Projekt propozimi është parë si një mundësi për të demonstruar vlerën e një përqasje të integruar në nivel rajonal, veçanërisht me synimin e nxitjes së potencialit të kapitalit të sektorit privat.

PZHIEU^{ja} pritet të luajë një rol të rëndësishëm dhe demonstrojë një përqasje të integruar inovative për zhvillimin rajonal në harmoni me SKZHT^{në} e re dhe SMB^{në}.

2. Përshkrimi i Projektit PZHIEU

2.1 Objektivat e Projektit

Projekti i propozuar PZHIEU-së do të jetë një katalizator për zhvillimin rajonal në jug të Shqipërisë, duke nxitur përfitimin e fondeve nga partnerët e tjerë të zhvillimit dhe Fondi i Zhvillimit Rajonal. Projekti do të mbështesë vizionin e Qeverisë Shqiptare për të promovuar

¹ <http://www.mjedisi.gov.al/al/dokumenta/vleresimi-strategjik-mjedisor-vsm>

zhvillimin rajonal duke përmirësuar infrastrukturën urbane, rritjen e vlerave kulturore dhe forcimin e kapaciteteve institucionale për të mbështetur zhvillimin ekonomik lokal në zonat e përzgjedhura në jug të Shqipërisë.

Projekti do të ofrojë një model për replikim në rajone të tjera për të përdorur një qasje të integruar për të nxitur ndihmat dhe sektorët konkurrues për një rritje të qëndrueshme ekonomike. Duke pasur parasysh se SKZHT-ja dhe SMB-ja kanë identifikuar turizmin dhe kulturën (turizmit i bazuar në kulturë) si një nga drejtimet kryesore të zhvillimit ekonomik në jug të Shqipërisë, projekti pritet të financojë aktivitetet që kanë për qëllim promovimin e zhvillimit të një ekonomie lokale të qëndrueshme, konkurruese dhe të larmishme duke vënë në dukje potencialin e njohur të sektorit të turizmit.

2.2 Përfituesit e Projektit dhe Komponentët e tij

Përfituesit kryesorë të projektit të propozuar janë banorët në komunat e përzgjedhura (Berat, Gjirokastrë, Sarandë dhe Përmet) dhe vizitorët në jug të Shqipërisë, të cilët do të përfitojnë në mënyrë direkte nga shërbimet e përmirësuara të infrastrukturës urbane dhe ofertat e përmirësuara turistike. Banorët e bashkive të përzgjedhura pritet gjithashtu të përfitojnë nga rritja e mundësive ekonomike. Komunat e përzgjedhura janë bazë për rreth 84,000² banorë rezident dhe Jugu i Shqipërisë, si një i tërë vizitohet - në baza vjetore - nga rreth 527,000 turistë³. Qeveria pritet të përfitojë nga rritja e shpenzimeve të turizmit në përgjithësi, krijimi i vendeve të punës, cilësia e përmirësuar institucionale e komunave dhe agjencive qeveritare të zgjedhura, dhe përmirësimi i kapaciteteve për të vepruar dhe për të ruajtur pasuritë. Projekti i propozuar do të përbëhet nga komponentët e mëposhtëm:

Komponenti 1. Përmirësimi urban dhe përmirësimi i infrastrukturës (50 milion \$ amerikan).

Nënkomponenti 1A: Përmirësimi i integruar urban dhe i qytetit.

Nënkomponenti 1B: Përmirësimi i integruar i pikave satelitore.

Komponenti 2. Ngritja e kapaciteteve institucionale (8 milionë \$ amerikan).

Nënkomponenti 2A: Ndërtimi i kapaciteteve për ofrimin e shërbimeve bashkiake

Nënkomponenti 2B: Ndërtimi i kapaciteteve për rritjen e qëndrueshme të turizmit

Komponenti 3: Mbështetja në zbatim (2 milion \$ amerikan).

Një përshkrim i detajuar i komponentëve mund të gjendet në Aneksin 1.

2.3 Zona e propozuar e projektit

Projekti i propozuar pritet të përqendrohet në jug të Shqipërisë, që përfshin zonën ndërmjet Vlorës dhe Sarandës dhe mbulon edhe zonën bregdetare ashtu edhe pjesën e brendshme të zonës jugore (përfshirë Berat, Përmet dhe Gjirokastrë). Kjo zonë është te përmendur në SMB-në për turizmin e saj dhe potencialin kulturor të zhvillimit ekonomik.

Projekti i propozuar pritet të mbështesë *qendrat urbane parësore dhe të specializuara* - siç është përcaktuar në SMB dhe SKZHT - në Jug të Shqipërisë dhe zonave për rreth tyre.

² Këto të dhëna i referohen popullsisë së qytetit sipas regjistrimit të vitit 2011, ndërkohë të dhënat e raportuara nga zyrat e pushtetit vendor janë më të larta.

³ Sistemi i statistikave të turizmit kombëtar nuk është i zhvilluar mirë dhe nuk përfshin statistikën nën-kombëtare apo rajonale. Vlerësimet janë bazuar në pjesën e turistëve që mendohet të kenë vizituar Jugun e Shqipërisë duke përdorur shënimet e hyrjes në monumentet kulturore në këtë zonë, si baze karahasimi.

Investimet pritet të përqendrohen në përmirësimin e infrastrukturës urbane në zonat e përzgjedhura urbane në jug të Shqipërisë dhe në rritjen e trashëgimisë së zgjedhur kulturore dhe pikat turistike përgjatë korridoreve lidhëse.

2.4 Qëllimi dhe Objektivat e KMMS-së

Duke qenë se vlerësimi teknik (p.sh., studimet e fizibilitetit, dizajnet e hollësishme) dhe ndërhyrjet në vende të veçanta në kuadër të projektit nuk do të identifikohen plotësisht dhe ndikimet e tyre specifike nuk do të jenë të njohura në vlerësimin e projektit, përgatitja e këtij KMMS-je, së bashku me përmbajtjen e Kuadrit të Politikave për Zhvendosje (KPZH) përshkruan procedurat e përgjithshme mbrojtëse të mjedisit dhe ato sociale që duhen ndërmarrë gjatë zbatimit të projektit. Prandaj, qëllimi i këtij KMMS-je është të jetë një udhëzues për Procesin e Vlerësimit Mjedisor dhe Social të rëndësishëm për aktivitetet e propozuara të projektit. Ai shërben si për të menaxhuar ndikimet e mundshme negative të projektit në përputhje me Politikën Operative të Bankës O.P. 4.01 *Për Vlerësimin Mjedisor* dhe ligjet përkatëse kombëtare, ashtu edhe për të përcaktuar trajtuar dhe menaxhuar procesin se si vlerësohen ndikimet sociale dhe të mjedisit, për aktivitetet e projektit. Aktivitetet fillestare të projektit janë identifikuar për vitin e parë dhe janë të mbështetura nga instrumentet specifike të mbrojtjes (KMMS). Më tej, KMMS-ja përfshin një sërë masash monitoruese dhe zbutëse, ashtu edhe përgjegjësitë institucionale që do të merren gjatë zbatimit të projektit.

Përveç kësaj KMMS-ja mbulon masat e përgjithshme zbutëse për ndikimet e mundshme të aktiviteteve të ndryshme të propozuara për t'u mbështetur nga projekti; marrëveshjet e zbatimit për aspektet mjedisore dhe sociale të projektit, aktivitete të rëndësishme për ngritjen e kapaciteteve, procesin e konsultimit etj

Ky KMMS është dokumenti i fokusuar në zbatimin e përgjithshëm të projektit. KMMS-të specifike për investime të identifikuara gjatë zbatimit të projektit, do të jenë të përgatitura në kohën e duhur para se të fillojnë punimet. Informacioni i KPZH-së, pjesë e këtij KMMS, shërben për të vlerësuar dhe për të zbutur ndikimet e mundshme sociale që lidhen me zhvendosjen fizike ose ekonomike të popullsisë të kërkuar nga projektin.

Së fundi, ky KMMS do të jetë një pjesë integrale e Manualit Operacional të Projektit (MOP) dhe është i lidhur me të gjitha investimet e financuara në zonat e projektit, pavarësisht nga burimi i tyre i financimit apo agjencisë zbatuese.

3. Kuadri Ligjor dhe Rregullator për Vlerësimin Mjedisor

3.1 Hyrje

Kushtetuta e Shqipërisë e cila është ratifikuar nga Parlamenti në vitin 1998 sanksionon të drejtën për një mjedis të shëndetshëm si një detyrim institucional për brezat e sotëm e të ardhshëm. Gjatë dekadës së fundit dhe veçanërisht pas viteve 2001, janë hartuar dhe aprovuar një numër i konsiderueshëm ligjesh e aktesh ligjore në fushën e mjedisit.

Kuadri ligjor në nivel nacional kryesisht është harmonizuar me atë të BE-së. Në Shqipëri, kuadri ligjor që lidhet me mjedisin dhe çështjet social ekonomike bazohet në Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë dhe përbëhet nga ligje dhe akte rregullative nënligjore, si p.sh. Vendimet e Këshillit të Ministrave (VKM), akte në nivel ministrie, rregullore, udhëzime dhe standarde.

3.2 Ligji për Mbrojtjen e Mjedisit

Kuadri ligjor në fushën e mjedisit kryesohet nga ligji “Për Mbrojtjen e Mjedisit Nr. 10431, datë 06.06.2011⁴. Ky ligj përcakton parimet, kërkesat, përgjegjësitë, rregullat dhe procedurat për të siguruar një nivel të lartë të mbrojtjes së mjedisit duke përdorur Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis si një instrument për mbrojtjen e mjedisit duke identifikuar dhe vlerësuar efektet e mundshme direkte dhe indirekte dhe parandalimin e tyre.

Në nenin 6 të ligjit përcaktohet parimi i zhvillimit të qëndrueshëm ku thuhet: ”autoritetet publike, përmes hartimit, miratimit dhe zbatimit të akteve normative, strategjive, planeve, programeve e projekteve brenda kompetencave të tyre, nxitin zhvillimin e qëndrueshëm ekonomik dhe shoqëror, duke përdorur burimet natyrore në atë mënyrë që të plotësohen nevojat aktuale dhe të ruhet mjedisi, pa cenuar mundësinë e brezave të ardhshëm për të plotësuar nevojat e tyre”.

Ligji mundëson politika kombëtare dhe lokale për mbrojtjen e mjedisit, kërkesat për përgatitjen e vlerësimit të ndikimeve mjedisore dhe e vlerësimit të strategjisë mjedisore, kërkesat për aprovimin ose lejimin e aktiviteteve që ndikojnë mjedisin, parandalimin dhe reduktimin e ndotjes mjedisore, normat mjedisore dhe standardet, monitorimin dhe kontrollin e mjedisit, detyrat e institucioneve shtetërore në lidhje me problematikën mjedisore, rolin e publikut, sanksionet dhe penalitetet në rast të shkeljes së ligjit.

3.3 Ligji për Zonat e Mbrojtura

Ligji nr. 8906, date 06.06.2002 “për Zonat e Mbrojtura” ka krijuar kornizën e nevojshme për shpalljen, administrimin, menaxhimin e përdorimin e qëndrueshëm të zonave të mbrojtura dhe burimeve biotike natyrore.

Ligji ka hedhur bazat për zhvillimin dhe përmirësimin e “turizmit mjedisor” dhe përfitime të tjera ekonomike si dhe ofrimin e informacionit dhe edukimin e publikut të gjerë. Objektivi parësor i ligjit është të ofrojë mbrojtje të veçantë për rezervat natyrore, biodiversitetin dhe natyrën në përgjithësi, përmes krijimit të rrjetit të zonave të mbrojtura bazuar në kategoritë e

⁴Ky ligj është i përafër me Direktivën 2004/35/CE e Parlamentit dhe Këshillit e dates 21Prill 2004 për detyrimet mjedisore referuar parandalimit dhe korrigjimit të demtimit të mjedisit. Fletorja Zyrtare 143, 30/04/2004 P. 0056-0075

sistemit të Unionit Ndërkombëtar për Konservimin e Natyrës (UNKN)⁵. Për më shumë ligji përcakton prioritetet dhe objektivat strategjik për menaxhimin e çdo kategorie të zonave të mbrojtura.

Zonat e mbrojtura në Shqipëri janë konsideruar kryesisht hapësirat pyjore të cilat kanë qenë të administruara nga ish Drejtoria e Përgjithshme e Pyjeve dhe Kullotave nën sistemin e Ministrisë së Bujqësisë dhe Pyjeve. Mbas hyrjes në fuqi të ligjit nr 8906 /2002 “për zonat e mbrojtura” Ministria e Mjedisit merr rolin kryesor për zonat e mbrojtura në Shqipëri dhe është përgjegjëse për:

- Propozimet për zonat që duhet të vendosen në mbrojtje.
- Përgatitja e procedurave ligjore dhe menaxheriale për propozimin dhe deklarin e zonave të mbrojtura.
- Hartimi i planeve për menaxhimin e zonave të mbrojtura.
- Menaxhimin dhe monitorimin në vazhdimësi.

Sipas ligjit për zonat e mbrojtura rolin primar e luan Ministria e Mjedisit, Drejtoria e Pyjeve dhe Kullotave dhe ministri të tjera. Zonat e mbrojtura në Shqipëri përfshijnë 15 Parqe Kombëtare, 5 Peisazhe të Mbrojtura, 4 Rezervate Strikte Natyrore, 26 Rezerva Natyrore të Menaxhuara dhe kategori të tjera.

Shumica e zonave të mbrojtura janë pajisur me sinjalistikë dhe gradualisht me qendra informacioni⁶. Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura (AKZM) është krijuar me vendim të Këshillit të Ministrave Nr. 102, date 04.02.2015 dhe synon mbrojtjen, menaxhimin, zhvillimin dhe zgjerimin e sipërfaqes së mbrojtur e cila aktualisht arrin në 16% e territorit të Shqipërisë. AKZM menaxhon rrjetin e zonave të mbrojtura dhe rrjete të tjera si Natyra 2000.

3.4 Ligji për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis

Ligji i ri “për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis Nr. 10 440, date 7.07. 2011 është përafruar me Direktivën 85/337/EEC datë 27 Korrik 1985 për vlerësimin e efekteve të disa projekteve publike dhe private mbi mjedisin⁷.

Ky ligj ka për qëllim mbrojtjen e mjedisit nëpërmjet parandalimit, zbutjes dhe kompensimit të dëmeve të projekt propozimit i cili mund të shkaktojë efekte negative të rëndësishme direkte ose indirekte mbi mjedisin për shkak të madhësisë, natyrës ose zonës ku parashikohet të zbatohet.

Ligji përcakton rregulla për vlerësimin e efekteve mjedisore, palët e përfshira dhe detyrimet e autoriteteve për të bërë të aksesueshëm informacionin dhe qëndrimin ndaj raportit të VNM-së për zhvilluesin. Një vëmendje e posaçme i kushtohet zonave të mbrojtura ku nuk lejohet zhvillimi i projekteve me përjashtim të disa rasteve të veçanta. Gjithashtu, trajtimi i efekteve ndërkufitare janë pjesë e këtij ligji.

⁵ UNKN/ Kategoritë e Menaxhimit për Zonat e Mbrojtura

⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Protected_areas_of_Albania

⁷ Ligji Nr 10 440, datë 7.7.2011 “Për Vlerësimin e Ndikimeve Mjedisore”

Ligji për VNM-në përcakton tipin e VNM-së që kërkohet për një projekt para zbatimit. Sipas ligjit parashikohen dy nivele të VNM-së për projektet (i) VNM paraprake dhe (ii) dhe VNM e thelluar.

- VNM-ja paraprake. Kjo formë është për projektet me efekte të mundshme në shkallë më të ulët të parashikuara në Aneksin 2 të ligjit për VNM-në.
- VNM-ja e thelluar. Kjo është për projektet me efekte të rëndësishme, të listuara në aneksin 1 të ligjit si dhe projektet e aneksit 2 për të cilët ministria vlerëson se kanë ndikime të rëndësishme mbi mjedisin (përfshirë aktivitete që do të zhvillohen në zonat e mbrojtura). Procedura e VNM-së së thelluar përfshin debatin publik dhe autoritetet e përfshira në proces.

Më poshtë renditen ligjet kryesore që lidhen me mbrojtjen dhe vlerësimin e mjedisit:

- Ligji Nr. 10119/09 "për planifikimin e territorit", ndryshuar me ligjin Nr. 10258, date 21.04.2010 dhe ligjin Nr. 10315 date 16.09.2010;
- Ligji Nr. 9700, date 26.03.2007 "për mbrojtjen e mjedisit nga efektet ndërkufitare";
- Ligji Nr. 9478, date 16.02.2006 "për aderimin e Republikës së Shqipërisë në vendimet II/14 dhe III/7, amendamentet e Konventës Espoo për VNM-në në kontekstin ndërkufitar;
- Ligji Nr. 8897, date 16.05.2002 "për mbrojtjen e ajrit" ndryshuar me ligjin Nr. 10266, date 15.04.2010;
- Ligji Nr. 9424, date 06.10.2005 "për ratifikimin e protokollit të vlerësimit strategjik mjedisor";
- Ligji Nr. 9010, date 13.2.2003 "për administrimin mjedisor të mbetjeve të ngurta" ndryshuar me ligjin Nr. 10137, date 11.05.2009.
- Ligji Nr. 9115, date 24.07.2003 "për administrimin e ujërave të ndotura" (ndryshuar me ligjin Nr. 10448/11 "Për Lejet Mjedisore"
- Ligji Nr. 8906, date 06.06.2002 "për zonat e mbrojtura", ndryshuar me Ligjin Nr. 9868, date 04.02.2008;
- Ligji Nr. 10463, date 22.09.2011 "për menaxhimin e integruar të mbetjeve"
- Ligji Nr. 9048, date 07.04.2003 "për trashëgiminë kulturore;" ndryshuar me ligjin Nr. 9592, date 27.07.2006;
- Ligji Nr. 9882, date 28.02.2008; dhe ligjin Nr. 10137, date 11.05.2009 "për disa ndryshime në legjislacionin në fuqi për liçensat, lejet dhe autorizimet në Republikën e Shqipërisë;"
- VKM Nr. 676, date 20.12.2002 "për deklarimin e monumenteve të natyrës shqiptare si zona të mbrojtura;"
- Ligji Nr. 8756, date 26.03.2001 "për emergjencat civile" ndryshuar me ligjin Nr. 10137, date 11.05.2009 "për disa ndryshime në legjislacionin në fuqi për liçensat, lejet dhe autorizimet në Republikën e Shqipërisë;"
- Ligji Nr. 8093, date 21.03.1996 "për rezervat ujore" ndryshuar me ligjin Nr. 8375 date 15.07.1998;
- Ligji Nr. 8905, date 06.06.2002 "për mbrojtjen e mjedisit detar nga ndotja dhe dëmet".

Përveç kuadrit ligjor Shqiptar procesi i VNM-së respekton detyrimet ndërkombëtare të parashikuara nga konventat dhe marrëveshjet e ratifikuara nga Shqipëria.

Tabela e mëposhtme tregon konventat dhe marrëveshjet të cilat janë të lidhura me mjedisin dhe që janë ratifikuar nga Republika e Shqipërisë ndër vite.

Tabela 1. Konventat dhe Marrëveshjet Ndërkombëtare të ratifikuara nga Shqipëria

Emri i konventës	Koha e ratifikimit
Konventa Ramsar për ligatinat (1971)	29/02/1996
Konventa për biodiversitetin	pjesërisht nga 1994; pjesë të protokollit nga 2005
Konventa e Bernës për Ruajtjen e Jetës së Egër dhe Habitave Natyrore në Evropë. (1976)	13/01/1999
Konventa e UNESCO për mbrojtjen e Kulturës Botërore dhe Trashëgimisë Kulturore. (2003)	10/07/1989
Konventa kuadër e OKB për ndryshimet klimatike (UNFCCC)	01/12/1994
Konventa e Aarhus (1998), në vendimmarrje dhe e drejta për t'ju drejtuar gjykatës për çështjet mjedisore	27/06/2001
Konventa e Bonn (1979); për ruajtjen e specieve migratore dhe kafshët e egra	01/09/2001
Konventa e Barcelonës (1976); për mbrojtjen e Detit të Mesdheut nga ndotja	09/07/2004
Protokolli i Kyoto-s	01/04/2005
Konventa e UNESCO për ruajtjen e Trashëgimisë Kulturore Jomateriale (2003)	04/04/2006
Konventa Espoo: për VNM-në në kontekstin ndërkufitar së bashku me amendimet e protokollit (1991)	12/05/2006
Konventa për mbrojtjen e pasurive të trashëgimisë kulturore nënujore (2001)	19/03/2009

Burimi: MM, 2016

3.5 Ligje dhe rregullore në fushën e trashëgimisë kulturore

Projektet për të gjitha ndërtimet mbi e nëntokë dhe projektet për infrastrukturën inxhinierike në të gjithë vendin bazohen në standarde dhe kërkesat ligjore të akteve në fuqi.

Ligji Nr. 10119/09 "për planifikimin e territorit", ndryshuar me ligjin Nr. 10258, date 21.04.2010 dhe Ligjin Nr. 10315 datë 16.09.2010, është rregullatori kryesor ligjor në Shqipëri që lidhet me planifikimin urban dhe synon të përfshijë kuadrin ligjor të planifikimit urban në një ligj të vetëm.

Ligji Nr. 10119/09 ka hyrë në fuqi në 30 Shtator 2011. Qëllimi kryesor i këtij ligji është të sigurojë një zhvillim të qëndrueshëm të territorit nëpërmjet përdorimit racional të tokës dhe burimeve natyrore. Ky ligj përfshin konceptet e mbrojtjes së trashëgimisë natyrore dhe kulturore, mbrojtjen e shëndetit dhe të sigurisë të komunitetit. Përveç kësaj, ligji përmend instrumente të integruara të planifikimit të përdorshme për zonat bregdetare, për trashëgiminë kulturore, natyrore dhe peizazheve, si dhe për fusha të tjera me rëndësi ose interes të përbashkët.

Mbrojtja e trashëgimisë kulturore në Shqipëri trajtohet nga Ministria e Turizmit, Kulturës, Rinisë dhe Sporteve dhe disa institucione të specializuara në kuadër të Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës. Në kuadër të Ministrisë, Departamenti i Trashëgimisë Kulturore mbikëqyr Institutin e Monumenteve, nëntë Muzetë Kombëtare, dhe Qendrën e Regjistrimit të Pasurisë Kulturore. Trashëgimia kulturore përfshin: vendet arkeologjike, ndërtesat historike (të izoluara dhe në rrethe), varrezat dhe vendet e investuara në kuptimin tradicional me natyrë historike, kulturore ose fetare.

Ligji 9048 ("Akti për Trashëgiminë Kulturore") i miratuar më 7 prill, 2003 (ndryshuar me ligjin nr 9592, datë 27.07.2006; Ligjin nr 9882, datë 28.02.2008) është kuadri kryesor ligjor që rregullon menaxhimin e pasurive kulturore materiale dhe jomateriale në Shqipëri.

Ligji 9048 përfaqëson përpjekjen e parë për të zgjeruar mbrojtjen ligjore në fushën e trashëgimisë kulturore jomateriale. Këtu përfshihen: kategoritë e trashëgimisë kulturore shqiptare për tu mbrojtur (p.sh. të prekshe, të paprekshme, të luajtshme, të paluajtshme); përkufizime dhe shembuj të trashëgimisë materiale dhe jomateriale; përgjegjësitë e institucioneve përkatëse dhe organeve të pushtetit; dënimet për ata që dëmtojnë trashëgiminë kulturore; dhe procedurat lehtësuese.

Neni 4 liston pasuritë e luajtshme dhe të paluajtshme për t'u mbrojtur por nuk kufizohen vetëm në: vendet arkeologjike; struktura historike (duke përfshirë vendet e adhurimit); qytetet dhe lagjet historike; varrezat dhe varre dhe peizazhet historike.

Ligji 9048 është ndryshuar me ligjin 9592, datë 2006/07/27. Ndryshimet përfshinin 1) futjen e Komitetit Kombëtar të Trashëgimisë Kombëtare si organ këshillues dhe 2) krijimin e Komitetit Kombëtar për Trashëgiminë Jomateriale (KKTJ). Ligji 9048 u ndryshua përsëri me ligjin nr 9882, datë 28.02.2008. Ndryshimet e vitit 2008 përfshinë nene për rindërtimin e rrjetit të institucioneve të specializuara të trashëgimisë kulturore dhe nene që kanë të bëjnë me krijimin e Këshillit Kombëtar të Arkeologjisë dhe institucioneve të specializuara të tilla si Shërbimi Arkeologjik Shqiptar.

Sipas ligjit, nëse diçka e pazakontë do të gjenden gjatë procesit të gërmimeve, puna duhet të ndalojë menjëherë, urgjentisht duhet të informohen autoritetet lokale, Institutin e Monumenteve të Kulturës dhe Ministrinë e Kulturës. Ata do të dërgojë arkeologë dhe specialistë të fushës në terren për të kontrolluar dhe për të vlerësuar objektet e supozuara arkeologjike dhe punimet do të rifillojnë vetëm pas lejes zyrtare të dhënë nga Instituti i Monumenteve të Kulturës.

Gjithashtu, Shqipëria respekton detyrimet ndërkombëtare të parashikuara nga konventat dhe marrëveshjet ndërkombëtare të ratifikuara nga Shqipëria në kuadër të trashëgimisë kulturore.

Tabela 2. Ligjet e adoptuara pas ratifikimit të konventave ndërkombëtare nga Republika e Shqipërisë

Emri i konventës	Viti i ratifikimit
Ligji nr. 9490, datë 13.03.2006 "Për ratifikimin e Konventës për Ruajtjen e Trashëgimisë Kulturore Jomateriale", Paris 2003	2006
Ligji nr. 9806, datë 17.09.2007 "Për ratifikimin e Konventës Evropiane "Për mbrojtjen e trashëgimisë arkeologjike"	2007
Ligji Nr 10 027, datë 11.12.2008 "Për aderimin e Republikës së Shqipërisë në Konventën për Mbrojtjen e Trashëgimisë Kulturore Nënujore", Paris 2001	2008

Burimi: <http://www.kultura.gov.al/al/baza-ligjore>

3.6 Direktiva e BE-së për VNM-në

Vlerësimi i Ndikimit në Mjedis (VNM) u zyrtarizua në Evropë në vitin 1985 me Direktivën për VNM-në (85/337 / EEC) dhe përfaqëson një instrument kyç për politikën mjedisore të Bashkimit Evropian⁸.

Direktiva për VNM e vitit 1985 është ndryshuar tre herë:

- Direktiva 97/11 / KE e bën direktivën e VNM në përputhje me Konventën Espoo të ECE OKB-së për VNM-në në një kontekst ndërkufitar. Direktiva e vitit 1997 e zgjeron fokusin duke rritur llojet dhe numrin e projekteve që kërkojnë vlerësim të detyrueshëm të ndikimit në mjedis. Janë përcaktuar kritere të reja për shqyrtimin e projekteve dhe minimumin e informacionit të nevojshëm;
- Direktiva 2003/35 / KE përfshin ndryshime që lidhen me Konventën e Aarhusit për pjesëmarrjen e publikut në vendimmarrje dhe të drejtën për t'ju drejtuar organeve të drejtësisë për çështjet mjedisore;
- Direktiva 2009/31 / KE ndryshon Aneksin I dhe II të Direktivës për VNM-në, duke shtuar projekte në fushën e transportit, kapjen dhe ruajtjen e dioksidit të karbonit (CO₂).

Më 28 janar 2012, Direktiva 2011/92 / BE “mbi efektet e projekteve publike dhe private mbi mjedisin” është publikuar në Fletoren Zyrtare. Direktiva 2011/92 / BE kodifikon Direktivën e Këshillit 85/337 / EEC mbi vlerësimin e efekteve të disa projekteve publike dhe private mbi mjedisin (Direktiva EIA) me ndryshimet e bëra. Direktiva 2011/92 / EU ruan plotësisht përmbajtja e akteve të kodifikuara duke i prezantuar së bashku me ndryshimet formale siç kërkohet nga vetë ushtrimi kodifikimit.

Qëllimi i kësaj direktive është të sigurojë që planet, programet dhe projektet që mund të ketë efekte të rëndësishme në mjedis ti nënshtrohen Vlerësimit Mjedisor para miratimit ose autorizimit të tyre. Shtojca I përmban një listë të projekteve për të cilat VNM është e detyrueshme, Shtojca II përcakton ato kategori të projekteve për të cilat VNMS është fakultative dhe përcaktohet nga shtetet anëtare.

Më 16 prill 2014, Direktiva 2011/92 / EU mbi efektet e projekteve publike dhe private mbi mjedisin është ndryshuar nga Direktiva 2014/52 / BE e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit për VNM-në.

3.7 Konventa Espoo

Konventa e OKB-së për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis në Kontekstin ndërkufitar (Konventa Espoo e mbajtur në vitin 1991) përcakton detyrimet e vendeve që e kanë ratifikuar Konventën për të vlerësuar ndikimet ndërkufitare mjedisore të një projekti në fazën e hershme të planifikimit. Konventa e Espoo është ratifikuar nga Shqipëria me Ligjin nr 9478/2006⁹.

Procesi i njoftimit dhe konsultimit me palët e përfshira drejtohet nga autoriteti kompetent. Megjithatë, autoritetet mund të kërkojë nga zhvilluesi të përgatisin njoftimin dhe konsultimin publik përtej kërkesave të parashikuara nga procesi normal i VNM-së. Zhvilluesi mund të

⁸ <http://ec.europa.eu/environment/eia/eia-legalcontext.htm>

⁹Fletprja Zyrtare - Nr. 20, 17 Mars, 2006, fq. 631.

ndërmarrë konsultime publike me palët e prekura. Procesi njoftimit dhe konsultimi në bazë të Konventës Espoo përbëhet nga elementet kryesorë të mëposhtëm:

- Njoftimi i vendeve të prekura nga projekti
- Përgatitja e dokumentacionit të vlerësimit të ndikimit në mjedis
- Konsultimi midis vendeve të përfshira
- Vendimi përfundimtar.

Në të gjitha fazat përfshihen procedura specifike të kërkuara nga Konventa. Projekti i propozuar PZHIEU është klasifikuar në kategorinë "B" dhe nuk parashikohet të ketë ndikime mjedisore ose sociale ndërkufitare.

3.8 Krahassimi i Politikave të Bankës Botërore dhe Ligjit Shqiptar

VNM-ja është një instrument i rëndësishëm për qendrueshmërinë mjedisore për agjencitë shumë palëshe të zhvillimit duke përfshirë Bankën Botërore. Banka adaptoi VNM-në si një politikë për mbrojtjen ligjore, sociale e mjedisore, nëpërmjet identifikimit parandalimit, zbutjes së ndikimeve të mundshme negative mjedisore që lidhen me operacionet e financuara nga banka.

Investimet parashikuara nga projekti pritet të kenë përfitime pozitive sociale dhe mjedisore. Projekti i nënshtrohet shqyrtimit në përputhje me politikat e mëposhtme të Bankës Botërore: për Vlerësimin Mjedisor (OP 4.01); për Habitatet Natyrore (OP 4.04); për Burimet Fizike dhe Kulturore (OP 4.11); dhe Zhvendosjen Jovullnetare (OP 4.12).¹⁰

Politikat mjedisore në Shqipëri janë në përputhje me politikat mbrojtëse të Bankës Botërore (shih *"kuadri ligjor dhe rregullator për Vlerësimin Mjedisor"* më sipër). Për informacion të detajuar mbi këto politika të aplikueshme për projektin, ju lutem vizitoni faqen e internetit.¹¹

Procedurat e VNM-së në Shqipëri janë përgjithësisht në përputhje me procesin e Vlerësimit Mjedisor që realizohet nga BB, si të gjithë projektet që kërkojnë një lloj shqyrtimi mjedisor ose vlerësimi në mënyrë që të merret një miratim mjedisor (për ndërtim), dhe / ose një leje mjedisore (për një aktivitet me ndikim në mjedis, duke përfshirë edhe aktivitete të ndërtimit). Për më tepër, lloji dhe shkalla e ndikimeve të projektit në mjedis do të përcaktojë procedurat që duhen ndjekur dhe llojin e lejes mjedisore. Gjithashtu, të gjitha aprovimet përfshijnë kushte që do të zbatohen nga propozuesi, duke përfshirë monitorimin e mjedisit dhe masat zbutëse. Dallime mund të ketë për disa projekte që BB i klasifikon në kategorinë A ndërsa sipas ligjit Shqiptar ato përfshihen në aneksin 2.

¹⁰ Projekti gjithashtu shkakton politikën për Projektet për Sipërfaqet Ujore Ndërkombëtar (OP / BP 7.50). Është parashikuar që investimet e planifikuara nuk do të ndryshojnë negativisht në cilësinë apo sasinë e rrjedhave ujore ndaj bregoreve të tjera, dhe nuk do të ndikohen negativisht nga përdorimi i mundshëm i bregoreve të tjera të ujit. Kështu, ndërsa është shkaktuar politika, projekti kualifikohet në një përjashtim nga njoftimi 'nën par' i kërkesave të bregoreve 7 (a) të OP 7.50 dhe asnjë njoftim nuk do të jetë i nevojshëm. Projekti gjithashtu do të jetë në përputhje me Qasjen në Politikën e Informacionit.

¹¹ Për më shumë informacion vizitoni:

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/PROJECTS/EXTPOLICIES/EXTSAFEPOL/0,,menuPK:584441~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:584435,00.html>

Disa projekte (p.sh. menaxhimi i ujërave të ndotura) klasifikon në kategorinë A sipas BB ndërkohë që sipas ligjit shqiptar kërkohet një VNM paraprake për popullsi më pak se 30.000, përveç rastit kur MM vendos që projekti duhet t'i nënshtrohen një VNM-je të thelluar. Megjithatë, projekti është vlerësuar i Kategorisë B, sipas BB OP 4.01. Për aktivitetet e projekteve që përfshihen në aneksin II të ligjit të VNM-së në Shqipëri kërkohet një VNM paraprake.

4. Kuadri Rregullator dhe Ligjor i Ndikimeve Sociale

4.1 Juridiksioni i Kuadrit

Në zbatimin e këtij kuadri, do të zbatohen elementët e mëposhtëm:

- a. Në rast të ndonjë hapësire ose mospërputhjeje ndërmjet kuadrit ligjor shqiptar të aplikuar në kuadër të këtij dokumenti dhe politikave të Bankës Botërore, në përputhje me ligjin nr. 10 428, datë 2.6.2011, "Për të Drejtën Ndërkombëtare Private" (neni 2)¹², marrëveshja ndërkombëtare mes tyre mbizotëron kuadrin ligjor; e njohur gjithashtu si epërsia e marrëveshjeve ndërkombëtare. Kredia aktuale midis Qeverisë Shqiptare dhe Bankës Botërore për PZHIEU-në konsiderohet të jetë një traktat/marrëveshje ndërkombëtare dhe për këtë arsye nenet dhe specifikimet e saj mbizotërojnë ndaj ligjin përkatës të vendit.
- b. Ku pronari i tokës ka kontribuar me dëshirë ose vullnetarisht në tokë, por po kërkon kompensim, vlerësimi për kompensim do të trajtohet si në rastin e marrjes së tokës në mënyrë të pavullnetshme.
- c. Për tokën, pronari i së cilës ka kontribuar lirisht, por nuk kërkon kompensim, vlerësimi për kompensim do të përfshijë vetëm asetet mbi të dhe jo tokën.
- d. Kompensimi do të jetë i kufizuar për vlerësimet e bëra pas datës së vlerësimit social. Një studim census ose një mini-census do të ndërmerret për të vlerësuar gjendjen aktuale sociale sipas datës limit të vlerësimit, pasi kjo e fundit është përcaktuar nga projekti, duke qenë se një datë e tillë limit për vlerësimin social nuk është e parashikuar në ligjin shqiptar. Census-i do të ofrojë si produkt edhe një listë të aseteve të prekura nga aktivitetet e zbatimit të projektit.
- e. Të gjitha konfliktet e tokës do të zgjidhen në mënyrë transparente dhe në një mënyrë që nuk është detyruese. Përpjekjet duhet të bëhen për të zgjidhur konfliktet në çdo qytet. Kur kjo nuk është e mundur, gjykatat do të shërbejnë si ndërmjetës konsultues.

4.2 Kuadri Ligjor i Pronësisë dhe Kriteret e Vlerësimit të Pronësisë

Komuniteti dhe popullsia në zonat e projekteve do të ndikohet në pronësinë që zotërojnë gjatë zbatimit të PIUED sipas llojit të aktivitetit të projektit të zbatuar dhe ndikimeve sociale që lidhen me secilën kategori humbjesh. Më poshtë po paraqesim një tabelë me kategoritë kryesore të humbjes së pronës dhe llojet kryesore të ndikimeve, i shoqëruar nga tipi i pronarit.

¹²Ligji nr.10 428, date 2.6.2011, "Për të drejtë ndërkombëtare private",
http://www.pp.gov.al/web/ligji_drejte_nderkombetare_private_1_571.pdf

Tabela 3. Kategoritë e Humbjes së Pronës

Aktivitet e Mundshme të Marra	Tipi i Ndikimit	Pronësia
Tokë	Preket më pak se 80% e tokës totale nga projekti. Pjesa tjetër e tokës mbetet ekonomikisht e shfrytëzueshme.	Pronari/Mbajtësi i Titullit të pronësisë
	Ndikohet më shumë se 80% e tokës. Pjesa tjetër e tokës mbetet ekonomikisht e pashfrytëzueshme.	Pronari/Mbajtësi i Titullit të pronësisë
Ndërtesa	Struktura të prekura plotësisht/pjesërisht	Pronari/Mbajtësi i Titullit të pronësisë
Të korra nga bujqësia	Kultura bujqësore të prekura nga përvetësimi i përhershëm i tokës ose përdorimi i përkohshëm	Pronari/Mbajtësi i Titullit të pronësisë
Pemë	Pemë të prera	Pronari/Mbajtësi i Titullit të pronësisë
Përvetësim i Përkohshëm	Përvetësim i përkohshëm	Pronari/Mbajtësi i Titullit të pronësisë
Humbje e Vendbanimit me Qira		Qiramarrës i Rezidencës ose Biznesit
Humbje e Biznesit		Pronar/Mbajtës i Biznesit
Biznes/Punësim	Humbje e përkohshme/momentale e biznesit apo punësimit	Pronari i Biznesit, Punonjësit
Zhvendosje/Zhvendosje	Shpenzimet e transportit dhe transitore të jetesës	Pronari/Mbajtësi i Titullit të pronësisë sipas zhvendosjes
PNP me jetesë vulnerabël		PNP nën linjën e varfërisë
Identiteti Socio-Ekonomik dhe Identiteti Kulturor		Komuniteti
Lehtësirat Publike		Komuniteti
Ndikime të Paparashikuara		

Në nenin 41/4 të Kushtetutës së Shqipërisë¹³ është parashikuar: *"Shpronësimet ose kufizimet e së drejtës së pronës që barazohen me shpronësim, lejohen vetëm përkundrejt një shpërblimi të drejtë."*

Për më tepër, në Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut, në Neni 1 "E drejta e pronës", të Protokollit 1¹⁴, citohet: *"Çdo person fizik ose juridik ka të drejtën e gëzimit paqësor të pasurisë së tij. Askush nuk do të privohet nga prona e tij me përjashtim të interesit publik dhe në vartësi të kushteve të parashikuara nga ligji dhe nga parimet e përgjithshme të së drejtës ndërkombëtare"*.

¹³ Kushtetuta e Shqipërisë, Neni 41/4, http://www.pp.gov.al/web/kushtetuta_perditesuar_822.pdf

¹⁴ Konventa Evropiane e të Drejtave të Njeriut, Neni 1 "E drejta e Pronës", http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

Në këtë frymë, është në fuqi ligji nr. 8561, datë 22.12.1999 "*Për shpronësimet dhe marrjen e përkohshme të pronës private për interes publik*"¹⁵. Ligji i përmendur parashikon tërë procedurën se si fillon një procedurë shpronësimi, për cilën arsye, nga cili qëllim dhe sqaron të drejtën e pronarëve për të kundërshtuar vlerësimin e pronës së bërë në mënyrë të njëanshme nga institucionet shtetërore.

Gjithsesi, një marrëveshje ndërkombëtare e ratifikuar me ligj ka përparësi në aplikim para një ligji të përbashkët. (Neni 116 i Kushtetutës së Shqipërisë¹⁶) Për më tepër, nëse një ligj krijon një konflikt me një marrëveshje ndërkombëtare të ratifikuar me ligj, do të zbatohet marrëveshja ndërkombëtare. Ky parim është një garanci se marrëveshjet ndërkombëtare me Qeverinë Shqiptare dhe Bankën Botërore, për kredinë, do të zbatohet me prioritet duke prehaluar mbi legjislacionin në fuqi, sidomos me ligjin e përmendur "*Për Shpronësimet*".

Me poshte jepet një përmbledhje e shkurtër e parimeve të dhëna nga ligji "*Për shpronësimet*":

- Projekti ka për qëllim interesin publik (Neni 8 / ç i ligjit "*Për shpronësimet ...*")¹⁷;
- Subjekti përfitues në procesin e shpronësimit do të jetë ***Bashkia përkatëse në çdo qytet*** (Neni 9 i ligjit "*Për shpronësimet ...*")¹⁸;
- ***Bashkia*** duhet të paraqesë kërkesën se bashku me një listë të dokumenteve të nevojshme në Ministrinë e linjës, e cila është Ministria e Zhvillimit Urban dhe në Institutin e Monumenteve të Kulturës (me strukturën e qeverisë aktuale), (Neni 10 dhe 11 të Ligjit);
- Ministria e linjës duhet të ndjekë procedurën ligjore, për publikimin e kërkesës për shpronësim, për të mbledhur ankesat e pronarëve të ndikuar, si dhe përgatitjen e draftit të aktit nënligjor për Këshillin e Ministrave;
- Procedura do të konsiderohet e plotë, kur pronarët përmes një deklarate të miratojnë transaksionin e pronës në favor të shtetit;
- Vendimi për shpronësimin (për pronarët që nuk pajtohen me shpronësimin) do të miratohet nga Këshilli i Ministrave dhe do të hyjë në fuqi menjëherë, edhe ajo do të publikohet në Fletoren Zyrtare;
- Pronarët e prekur kanë të drejtën e ankimit për kompensim në Gjykatë dhe nëse ata nuk e ndjekin këtë procedurë, vendimi i Këshillit të Ministrave do të jetë një titull ekzekutiv.

Dy konsiderata të tjera ligjore duhet të merren në konsideratë:

– ***Zhvlerësimi i pasurisë***¹⁹

Gjatë ndërtimit për interes publik mund të ndodhë që disa prona nuk janë të nevojshme të merren plotësisht nga pronari, por në të njëjtën kohë pronari nuk do të jetë në gjendje

¹⁵Ligji nr. 8561, dated 22. 12. 1999 "*Për shpronësimet dhe marrjen e përkohshme të pronës private për interes publik*", http://www.energija.gov.al/files/userfiles/Koncesione_2/2015/Ligji-_8561.pdf

¹⁶Kushtetuta e Shqipërisë, Neni 116, http://www.pp.gov.al/web/kushtetuta_perditesuar_822.pdf

¹⁷Ligji nr. 8561, dated 22. 12. 1999 "*Për shpronësimet dhe marrjen e përkohshme të pronës private për interes publik*", Neni 8ç , http://www.energija.gov.al/files/userfiles/Koncesione_2/2015/Ligji-_8561.pdf

¹⁸Ligji nr. 8561, dated 22. 12. 1999 "*Për shpronësimet dhe marrjen e përkohshme të pronës private për interes publik*", Neni 9 , http://www.energija.gov.al/files/userfiles/Koncesione_2/2015/Ligji-_8561.pdf

¹⁹Ligji nr. 8561, dated 22. 12. 1999 "*Për shpronësimet dhe marrjen e përkohshme të pronës private për interes publik*", Neni 18 , http://www.energija.gov.al/files/userfiles/Koncesione_2/2015/Ligji-_8561.pdf

të gëzojë pronën si më parë dhe kështu ai ka të drejtën të kompensohet për zhvlerësimin e pasurisë së tij. Situata përfshin zbatimin e disa kushteve të veçanta për përdorimin e pronës.

Situata është e dhënë me ligj si “Kompensim për Vlerën e Zhvlerësuar të Pronës” (neni 18), duke qenë se vlera i jepet pronarit për shpronësimin e pjesshëm. Kjo procedure nuk zbatohet aq shpesh në praktikë, por parashikohet në ligj dhe nëse pronarët janë të prekur në këtë mënyrë gjatë zbatimit të projektit, ata kanë të drejtë të kërkojnë kompensim te plote të pronës së tyre.

– ***Marrja e përkohshme në përdorim e pronës***²⁰

Gjatë përvetësimit të tokës mund të ndodhë që prona të caktuara janë të nevojshme për tu marrë në zotërim për përdorim të përkohshëm, të tilla si rasti për zgjerimin e rrugës së fshatit që të kalojnë automjetet e mëdha gjatë punimeve për zbatimin e projektit. Në këto raste është marrë toka e dikujt përkohësisht duke ja rikthyer në gjendjen fillestare, por duke i paguar qera për kohën e përdorimit. Kërkesa për të marrë në përdorim të përkohshëm një pronë duhet të adresohet në Ministrinë e Zhvillimit Urban, e shoqëruar me përshkrimin e pronës, arsyen e marrje, kohën dhe vlerën e kompensimit për pronarin. Pronari ka të drejtë të ngrejë një ankesë në gjykatë kundër një vendimi të tillë.

4.3 Kriteret Ligjore për Vlerësimin dhe Kompensimin e Pronës²¹

Vendimi i Këshillit të Ministrave nr. 138 datë 23.3.2000²² parashikon kriteret ligjore për vlerësimin e pronave të prekura nga shpronësimi.

- ***Toka:*** Vlerësimi i tokës së shpronësuar do të përcaktohet për tokat urbane, tokat brenda vijës së verdhë të qytetit dhe pronat e njësisë administrative sipas çmimeve të miratuara me vendim të Këshillit të Ministrave që derivojnë nga Ligji Nr. 9235, datë 29.7.2004 “Për kthimin dhe kompensimin e pronave private”.²³
- ***Pronat rezidenciale:*** Vlera e kompensimit të shpronësimit për pronat rezidenciale (banesat) konsiderohet çmimi mesatar i shitjes, sipas të dhënave të Zyrës së Regjistrimit të Pasurive të Paluajtshme (ZRPP).
- ***Pronat industriale dhe bujqësore:*** Vlera e kompensimit të shpronësimit për pronat industriale dhe bujqësore konsiderohet çmimi mesatar i shitjes, sipas të dhënave të Ministrisë së Zhvillimit Urban. Zhvlerësimi i pasurisë duhet të jetë vlerë e zbritur nga çmimi.
- ***Toka bujqësore, zonat pyjore, etj:*** Vlera e vlerësimit të tokave bujqësore, zonave pyjore, dhe kullotave është përcaktuar nga çmimet e miratuara me vendim të Këshillit të Ministrave në përputhje me ligjit nr. 9235, datë 29.7.2004 “Për kthimin dhe kompensimin e pronave private”. Në rastet ku nuk ka çmime të miratuara për rajone të caktuara, vlerësimi për tokat bujqësore, zonat pyjore, dhe kullota përcaktohet nga çmimi mesatar i shitjes i vënë në dispozicion nga ZRPP.

²⁰Ligji nr. 8561, dated 22. 12. 1999 “Për shpronësimet dhe marrjen e përkohshme të pronës private për interes publik”, Neni 27-37, http://www.energija.gov.al/files/userfiles/Koncesione_2/2015/Ligji-8561.pdf

²¹Sipas ligjit shqiptar në fuqi.

²²VKM Nr. 138 datë 23. 3. 2000,

http://www.transporti.gov.al/files/userfiles/Shpronesimet/VKM_138_date_23_03_2000.doc

²³Ligji Nr. 9235, dated 29. 7. 2004 “Për kthimin dhe kompensimin e pronave private”, http://www.nchb.al/wp-content/uploads/2014/12/LIGJI_KTHIMIN_KOMPENSIMIN_E_PRONES.pdf

- **Pemët frutore:** Për pemët frutore vlera e parashikuar është llogaritur duke marrë parasysh kostot e investimeve dhe shpenzimet. Kjo vlerë është përlllogaritur për njësi (numri i pemëve frutore) ose njësi për sipërfaqen e tokës (m² i vreshtave etj.). Investimi i pranishëm në tokë, shpenzimet totale dhe faktorë të ndryshëm të amortizimit janë parashikuar nga direktiva/urdhëresa specifike të Ministrisë së Bujqësisë.²⁴
- **Të korrat:** Për të korrat, vlera është përlllogaritur në bazë të rendimentit që pritët dhe të njësisë së çmimit të tregut.²⁵
- **Ndërtimet e paligjshme:** Në raste e investimeve pronarët e pronave, të cilat nuk janë të regjistruara në ZRPP (pa tituj pronësie) shpronësohen. Subjekti, i cili inicion shpronësimin ka të drejtën të përfundojë procedurën e shpronësimit nëse: pronarët e pronës kanë filluar një proces administrativ në Agjencinë për Legalizimin dhe Integrimin e Pronave Informale (ALUIZNI) në bazë të Ligjit Nr. 9482, datë 3.4.2006 "*Për legalizimin, urbanizimin dhe integrimin e pronave informale*"²⁶; në rast se ndërtimi i paligjshëm (ose punime shtesë në ndërtesën ekzistuese) ka qenë deklaruar më parë dhe është kualifikuar më vonë për lejen e legalizimit nga ALUIZNI, në bazë të kriterëve të përcaktuara në Vendimin e Këshillit të Ministrave Nr. 438, datë 28.6.2006 "*Për kriteret, procedurat dhe dokumentacionin që përcakton legalizimin e pronave informale*"²⁷; në rastin kur pronarët e pronës janë në procesin e marrjes së një leje legalizimi, etj.

4.4 Kriteret e Bankës Botërore për Përcaktimin e së Drejtës për Kompensim

Sipas OP 4.12 të Bankës Botërore²⁸, kriteret për përcaktimin e së drejtës për kompensim, zhvendosje dhe masat e asistencës në rehabilitim për persona të zhvendosur, do të bazohet në:

- a. ata që kanë të drejta formale ligjore mbi tokën (përfshirë të drejtat zakonore dhe tradicionale të njohura sipas ligjeve të vendit);
- b. ata që nuk kanë të drejta formale ligjore mbi tokën në kohën që fillon studimi/vlerësimi/census-i, por kanë një kërkesë për të tilla toka ose pasuri - me kusht që këto kërkesat janë të njohura sipas ligjeve të vendit ose bëhen të njohura nëpërmjet një procesi të identifikuar gjatë planin të zhvendosjes;
- c. ata që nuk kanë të drejtë të njohur ligjore apo pretendim për tokën që ata janë të zënë.

Personat e prekur nga projekti të klasifikuar sipas paragrafit (a) dhe (b) duhet tu sigurohet kompensim, ndihmë për zhvendosje dhe rehabilitimin e tokës, ndërtesës ose aseteve fikse mbi tokën dhe ndërtesat e marra nga projekti. Kompensimi do të jetë në përputhje me

²⁴VKM NR. 138 datë 23. 3. 2000,

http://www.transporti.gov.al/files/userfiles/Shpronesimet/VKM_138_date_23_03_2000.doc

²⁵VKM NR. 138 datë 23. 3. 2000,,

http://www.transporti.gov.al/files/userfiles/Shpronesimet/VKM_138_date_23_03_2000.doc

²⁶ Për më tepër referojuni versionit të plotë të ligjit:

http://www.planifikimi.gov.al/sites/default/files/Ligji_nr.9482_per_legalizimin,_urbanizimin_dhe_integrimin_e_ndertimeve_pa_leje,%20i%20ndryshuar_1.pdf

²⁷Për më tepër referojuni: <http://www.aluizni.gov.al/vendim-nr-438-per-percaktimin-e-kritereve-te-procedurave-dhe-dokumentacionit-te-zbatueshem-per-te-kualifikuar-objektet-ne-ndertim-qe-legalizohen-ose-jo/>

²⁸ OP 4.12 Banka Botërore,

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/PROJECTS/EXTPOLICIES/EXTOPMANUAL/0,,contentMDK:20064610~menuPK:64701637~pagePK:64709096~piPK:64709108~theSitePK:502184,00.html>

dispozitat e këtij kuadri dhe nëse personat e prekur kanë “zaptuar” zonën e projektit përpara datës limit (data e fillimit të censusit). Personave të e mbuluar nga pika (c) më sipër duhet tu sigurohet ndihmë në zhvendosje në vend të kompensimit për tokën që ata kanë zënë. Përveç kësaj, ata duhet tu jepet ndihma e nevojshme për të përmbushur dispozitat e përcaktuara në këtë kuadër, nëse ata janë në zonën e projektit përpara përcaktimit të datës limit²⁹. Të gjithë personat e kategorizuar në tre nën-seksionet më sipër duhet tu sigurohet kompensim për humbjen e aktiveve të tjera përveç tokës. Si pasojë, kjo politikë advokon për një lloj ndihme për të gjithë personat e prekur, duke përfshirë banorë të paligjshëm ose persona të tjerë të cenuar në zonën e projektit, pavarësisht nëse ata kanë tituj formale/zyrtar të të drejtat ligjore apo jo. Megjithatë, të gjithë personat që vendosen në zonën e projektit pas datës limit nuk do të kenë të drejtë për kompensim ose ndonjë ndihmë tjetër. Komunitetet përfshirë në rrethe, qytete, lagje dhe fshatra të cilat humbasin në mënyrë të përhershme tokën, burimet dhe/ose asetet kanë të drejtë për kompensim. Madhësia e kompensimit duhet të sigurojë, që kushtet socio-ekonomike të komuniteteve përpara zhvendosjes të ruhen.

Politikat e Bankës Botërore kërkojnë zbatimin e legjislacionit vendas për vlerësimin dhe kompensimin e humbjeve për aq kohë sa përmes këtij zbatimi bëhet e mundur që të respektohen parimet e sanksionuara në dokumentet e saj zyrtare (Marrja e kostove të zëvendësimit për aktivet e humbura). Në çdo rast, siç edhe është përmendur më sipër, marrëveshja ndërkombëtare midis Qeverisë së Shqipërisë dhe Bankës Botërore mbizotëron kuadrin ligjor vendas). Kompensimi duhet të bëhet i plotë për aktivet të cilat preken në mënyrë të drejtpërdrejt nga projekti. Kështu, në dokumentin mbi Politikat Operacionale për Zhvendosjen e Pavullnetshme (OP 4.12) thuhet shprehimisht:

“Lidhur me tokën dhe strukturat, "kostoja e zëvendësimit" përkufizohet si vijon: Për tokën bujqësore, është vlera e tregut të tokës me kapacitet të njëjtë prodhimi ose përdorimi e vendosur në afërsi të tokës së prekur, përpara zbatimit të projektit ose përpara zhvendosjes (më e larta mes tyre), plus kostot e përgatitjes së tokës për ta sjellë në kushtet e tokës së prekur, plus kostot e çdo regjistrimi apo takse. Për shtëpitë dhe struktura të tjera, është vlera e tregut të materialeve që kërkohen për të ndërtuar strukturën e prekur ose për të rregulluar strukturat e prekura pjesërisht, plus kostot e transportit të materialeve në vendin e ndërtimit, plus kostot e punës dhe të çdo takse apo regjistrimi. Në përcaktimin e kostove të zëvendësimit, zhvlerësimi i aktiveve të materialeve nuk merret parasysh dhe as vlera e përfitimit nga projekti nuk i zbritet vlerës së aktivitetit.”

OP 4.12 gjithashtu është përcaktuar se nëse legjislacioni vendas nuk arrin standardin e kompensimit të përcaktuar nga Banka Botërore, domethënë në kosto të plota të zëvendësimit, kompensimi sipas legjislacionit vendas duhet të plotësohet me masa shtesë në mënyrë që të arrijë standardin e përcaktuar. Sidoqoftë sipas ligjit nr 10 428, datë 02.06.2011 “Për të

²⁹OP 4.12 Banka Botërore

Drejtën Privatë Ndërkombëtare³⁰ çdo marrëveshje ndërkombëtare e ratifikuar nga ligji mbizotëron çdo dispozitë tjetër ligjore, kur këto dispozita nuk janë në një linjë me të.³¹

4.5 Hapësirat midis Legjislacionit Shqiptar dhe Politikave të Bankës Botërore

Tabela e mëposhtme paraqet kategoritë kryesore të praktikave sipas Legjislacionit Shqiptar dhe Politikave Operacionale të Bankës Botërore. Bazuar në shpjegimet e mësipërme mbi marrëveshjen ndërkombëtare dhe qeverisë së Shqipërisë, Politikat e Bankës Botërore duhet të përshtaten dhe të aplikohen në rastet e këtij projekti. Për pasojë rekomandime specifike të caktuara janë thelbësore për finalizimin e procedurave dhe të mbylljes me sukses të projektit në tërësi dhe aktivitetet e projektit. Kolona e fundit i referohet rekomandimeve për tu zbatuar në cdo rast mospërputhjeje dhe ku synohen rregullime të caktuara.

Tabela 4. Tabela e Hapësirave midis Legjislacionit Shqiptar dhe Politikave të Bankës Botërore

Kategoria	Legjislacioni Shqiptar	Politika të Bankës Botërore	Sugjerime për Plotësimin e Hapësirës
A. Humbja e tokës Familjet, njësitë ekonomike familjare	Kompensimi me çmimin e përcaktuar më parë për tokën urbane dhe bujqësore	Kompensimi me kosto të plotë zëvendësimi. - Për tokë bujqësore të para-projektit ose para zhvendosjes, vlera e tregut e tokës me potencial produktiv të barabartë në zonat në afërsi, cilado vlerë është më e larta. - Për tokë urbane, vlera e tregut të tokës para zhvendosjes në madhësi dhe përdorim të barabartë, me objekte të ngjashme dhe burime në afërsi të njëjtë. - Zëvendësimi i tokës me potencial produktiv të ngjashëm.	- Kompensim i plotë me çmimet e tregut; - Asnjë shpenzim për regjistrimin e tokës apo kosto administrative nuk do ti alokohet pronarëve.
A. Humbja e tokës Personat pa titull pronësie	Nuk jepet kompensim	Ndihma për zhvendosje në vend të kompensimit për tokën e zaptuar (toka, para në dorë, dhe pasuri të tjera, punësimi) të paktën të rivendoset jetesa dhe standardet e jetesës se tyre në nivelet para-zhvendosjes.	- Ndihmë për zhvendosje për personat vulnerabël për të rivendosur nivelin e jetesës para-zhvendosjes. Grupet vulnerabël përfshijnë, por nuk kufizohen vetëm në: të varfër ose pa tokë, gratë kryefamiljare, personat me aftësi të kufizuara dhe të moshuarit. - Zaptuesit e tokës nuk kanë të drejtë për kompensim për shtrirjen e tyre të paautorizuar/paligjshme mbi tokën publike. - Zaptuesit me humbje ekonomike kanë të drejtë për ndihmë në restaurimin e jetesës.
B. Humbja e banesave, strukturave	Kompensime çmime të referuara nga Zyra	- Kompensimi me kosto të plotë zëvendësimi. - Për shtëpi dhe struktura, kosto e	Ligji parashikon të njëjtin standard me Bankën Botërore, që do të thotë se askujt nuk do ti mohohet asnjë

³⁰Ligji nr.10 428, date 2.6.2011, “Për të drejtë ndërkombëtare private”, (neni 2), http://www.pp.gov.al/web/ligji_drejt_nderkombetare_private_1_571.pdf

³¹Siç është shpjeguar më parë në tekstin, kjo do të thotë se në rast të ndonjë hapësire ose mospërputhjeje të ligjit shqiptar me politikat e Bankës Botërore, marrëveshja ndërkombëtare mes tyre mbizotëron kuadrin legjislativ; kjo njihet njohur gjithashtu si epërsi e marrëveshjeve ndërkombëtare.

<i>Familjet, njësitë ekonomike familjare, Pronarët e Strukturave</i>	Regjistrimit të Pasurive të Paluajtshme; Kompensimi për strukturën e pa titullin me kusht që kanë aplikuar më parë për legalizim në Agjencinë e Legalizimit;	materialeve dhe punës për të ndërtuar një strukturë zëvendësimi me një cilësi të ngjashme ose më të mirë se struktura e ndikuar.	mundësi e mëtejshme për kompensim.
C. Humbja e aseteve ekonomike <i>Familjet, Njësitë ekonomike familjare</i>	Kompensimi me metodën e koston së vlerësimit të objektit.	– Kompensimi me kosto të plotë zëvendësimi	– Ligji parashikon të njëjtin standard me Bankën Botërore, që do të thotë se askujt nuk do ti mohohet asnjë mundësi e mëtejshme për kompensim.
D. Humbja e të ardhurave	Nuk parashikohet	– Masa për të ndihmuar personat e ndikuar në përmirësimin e standardeve të jetesës së tyre të mëparshme, kapacitetin e fitimit të të ardhurave, nivelet e prodhimit, ose të paktën zhvendosjen e tyre.	– Ndihma për rehabilitimin e mjeteve të jetesës së humbur ose zvogëluar. – Në rastin e familjeve pa tokë të cilat vuajnë humbjen e pjesshme ose totale të mjeteve të jetesës, sigurimi i mundësive për gjenerim të ardhurash dhe mekanizma mbështetëse.
E. Humbja e burimeve të komunitetit	Kompensimi nga ana e Qeverisë me vlerën e tregut.	– Masat për të ndihmuar komunitetet e ndikuara për të rikrijuar ose ri-zhvilluar burimet e humbura të komunitetit.	– Kompensimi për ri-vendosjen ose rindërtimin e burimeve të humbura të komunitetit të tilla si strukturat fetare dhe kulturore, strukturat e ujitjes. – Rikthim i strukturave të ndikuara pjesërisht.

5. Aspektet e Përgjithshme Mjedisore në Jugun e Shqipërisë

5.1 Përmbajtja

Projekti i propozuar pritet të përqendrohet në jug të Shqipërisë duke përfshirë zonën ndërmjet Vlorës dhe Sarandës duke mbuluar bregdetin dhe pjesën në brendësi (përfshirë Beratin, Përmetin dhe Gjirokastrën).

Bregdeti Jonian i Shqipërisë konsiderohet si burimi më i rëndësishëm nga varet zhvillimi i ardhëshëm i vendit. Aktivitetet e projektit synojnë ruajtjen e vlerave natyrore e kulturore dhe krijimin e kushteve për zhvillim ekonomik dhe turizmit në veçanti.

Peizazhi i rajonit bregdetar jugor është i karakterizuar nga një topografi e thyer e cila përcakton kuadrin për zhvillimin natyror të habitateve dhe ndikimin e njeriut në këto habitate gjatë kohës. Rezultati është një rajon i ndikuar nga dy forma të peizazhit, konkretisht peizazhet natyrore (zonat natyrore dhe habitate të zhvilluara natyrshëm); dhe peizazhet kulturore (ndërtesat tradicionale me veçoritë e tyre, asete të tjera të trashëgimisë së bashku me bujqësinë, pemëtarinë dhe forma të tjera të përdorimit të tokës).

Vlerësimin i pranisë dhe rëndësinë së peisazheve kulturore është çelësi për të kuptuar konceptin e mbrojtjes së natyrës në rajonin Bregdetar Jugor.

Në vijim janë identifikuar si pika të mundshme me interes turistik në pjesën jugore të Shqipërisë: Zvërnec, Qyteti i Vjetër i Orikumit, Porto Palermo, Borsh-Zagori, Kisha e Labovës, Kështjella e Libohovës dhe Kazermat e Vjetëra të Ushtrisë në Këlcyrë etj.

Në aneksin nr. 3 jepet përshkrimi i këtyre vendeve të identifikuara si potenciale turistike. Vende të tjera mund të identifikohen dhe propozohen nga komunat përfituese në listën përfundimtare por ndikimet e projektit do të jenë të ngjashme me ato të tipit B. Nuk parashikohet të ketë ndikime të tipit A për gjithë aktivitetet e projektit.

Figura 1. Harta e Shqipërisë sipas Sesionit Hartografik të OKB

Burimi: Harta e Shqipërisë bazuar në Seksionin Hartografik KB-së

(Zona bregdetare jugore e kufizuar nga vija e ndërprerë blu; zona e brendshme Berat-Përmet-Gjirokastër e kufizuar me vijë të ndërprerë ngjyrë kafe)

5.2 Biodiversiteti i Zonës

Rajoni Bregdetar Jugor i Shqipërisë karakterizohet nga një diversitet i konsiderueshëm i florës, habitateve dhe shoqërimeve bimore me një rëndësi të veçantë kombëtare. Një numër i llojeve bimore të zonës shfaqet në listën kombëtare të llojeve të rralla, një numër i konsiderueshëm i bimëve dallohen për interesin e tyre të veçantë shkencor, ndërkohë që shumë prej tyre janë me vlera të veçanta ekonomike si bimë medicinale, vajore, industriale ose bimë dekorative etj.

Bregdeti Jugor i Shqipërisë paraqet një udhëkryq të rëndësishëm të rrugëve migratore të faunës në rajonin e Ballkanit. Zona është shumë e pasur me pothuajse 1,400 specie bimore (që përfaqësojnë më shumë se 40% të totalit të florës të Shqipërisë). Një numër i madh i llojeve të rralla dhe të rrezikuara të Shqipërisë gjenden në këtë zonë. Shumë lloje bimore endemike dhe relikte gjenden brenda zonës së studimit. Llojet kryesore të habitateve me bimësi natyrore që gjenden në zonat Bregdetare Jugore janë³²:

- Vegjetacioni i zonës së ulët ose pyje me gjelbërim të përhershëm dhe shkurre,
- Pyjet mesdhetare me pisha (Assoc. *Pistacio- Pinetum halepensis*) që nuk janë indigjene për zonën,
- Bashkësitë bimore të dominuara nga *Euphorbia dendroides*, *Pistacia lentiscus* – *Allianca Oleo – Ceratonia* (Assoc. *Pistacio – Euphorbietum dendroides*),
- Bimësia frigana (Assoc. *Chrysopogono – Phlometum fruticosae*, Assoc. *Ericetum manipuliflorae*),
- Bimësia pseudo-stepë e dominuar nga *Brachypodium ramosum* (Assoc. *Brachypodium ramosi*),
- Oak pyje gjetherënës (Assoc. *Quercetum frainetto*),
- *Quercus ithaburensis subsp. macrolepis*,
- Pyjet halore (Assoc. *Pineto – Abietetum borissi-regis*), dhe
- Pyje që dominohen nga *Pinus leucodermis* (Assoc. *Pinetum leucodermis typicum*).

Bregu i Jugut të Shqipërisë ka një diversitet të pasur të faunës. Në veçanti, zona ka një faunë shumë të pasur me insekte (jo vertebrorë). Për më tepër, 11 lloje amfibesh (nga 15 specie të njohura në vend), 30 specie zvarranikësh (nga 37 specie të njohura në vend) mund të gjenden në këtë zonë. Rreth 250 specie zogjsh janë raportuar nga zona, nga 330 lloje të njohura në vend duke e bërë rajonin e Bregdetit të Jugut një zonë shumë të rëndësishëm për zogjtë.

Zona është një vend i rëndësishëm për shpendët grabitqarë me skifterin kthetrazi dhe hutën egjiptiane. Zogjtë ujorë janë të rëndësishëm në pjesën jugore të zonës, Liqeni i Butrintit ka qenë kohët e fundit përcaktuar si një zonë Ramsar.

³²from: MedWedCoast 2005: Management Plan. Complex: Llogara - Rrëza e Kanalit - Dukat - Orikum - Tragjas - Radhimë - Karaburun. Final Draft. GEF/UNDP-MoE Conservation of Wetland and Coastal Ecosystem in the Mediterranean Region.

Zona e studimit është shumë e pasur me gjitarë. Rreth 55 specie nga 71 specie të njohura në Shqipëri mund të hasen përgjatë Bregdetit Jugor të Shqipërisë. 17 lloje gjitarësh listohen në Listën e Kuqe.

5.3 Zonat e Mbrojtura

Një gamë e gjerë e habitateve janë gjetur në zonën e studimit të tilla si: ekosistemet e maleve të larta (deri në 2,000 m); kullota alpine dhe sub-alpine; lloje të ndryshme të pyjeve (conifer të përziera dhe gjethegjërë, gjethegjërë të përzierë të dominuar nga pemë me gjelbërim të përherëshëm, shkurre dhe makiet, pyjet aluviale); kullota fushore; rërë dhe shkëmbinj bregdetare; ligatinat bregdetare si ajo e liqenit të Butrintit, Liqeni i Bufit dhe Laguna e Orikumit; përrënjtë dhe burimet karstike; shpella, etj

Në Aneksin nr. 3 në mënyrë të përmbledhur janë treguar të dhëna gjeografike të zonave të mbrojtura natyrore të cilat janë në zonën influencës së projektit. Një tabelë e zonave të mbrojtura në zonën e projektit është paraqitur më poshtë.

Tabela 5. Zonat e Mbrojtura në Rajon

Nr	Emri i Zonave të Mbrojtura	Vendodhja	Shënime
1	Vjosë-Nartë	Vlora	Peizazh i mbrojtur
2	Karaburun	Vlora	Rezervë natyrore e mbrojtur dhe Park Natyror
3	Karaburun-Sazan	Vlora	Park Kombëtar
4	Llogara	Vlora	Park Kombëtar
5	Porto Palermo	Vlora	Peizazh i mbrojtur
6	Butrinti	Saranda	Park Kombëtar, Zonë e trashëgimisë Kulturore UNESCO, dhe zonë Ramsar

6. Procedura dhe udhëzime për të adresuar çështjet mjedisore dhe sociale të projektit

6.1 Parime orientuese dhe përjasja kryesore

Në përgjithësi, parimet udhëzuese për zhvillimin e instrumenteve të vlerësimit mjedisor të projektit do të përfshijë konceptet e mëposhtme:

1. *Integrimi i objektivave mjedisore dhe sociale në procesin e studimit të fizibilitetit.* Këto studime mund të ofrojnë mundësi të mira për integrimin e objektivave mjedisore dhe sociale si pjesë e procesit të planifikimit. Në këtë rast në ToR duhet të përfshihen objektivat mjedisore dhe sociale si pjesë e studimit.
2. Promovimi i transparencës përmes pjesëmarrjes së aktorëve dhe përfshirjes së publikut. Studimet tregojnë se angazhimi dhe pjesëmarrja e gjerë e palëve të interesuara është një mundësi e shkëlqyer për të promovuar një planifikim të përmirësuar.
3. Promovimi i analizës së alternativave
4. Ngritja dhe forcimi i kapaciteteve institucionale.

Projekti do të ofrojë një mundësi për të ndërtuar kapacitete homologe dhe përfshirjen e çështjeve mjedisore dhe sociale në punën e tyre. Mbështetje për ngritjen e kapaciteteve do të vijë në formën e trajnimit, monitorimit dhe raportimit.

6.2 Procesi i Shqyrtimit dhe Ndikimet Mjedisore

Aktivitetet e projektit do të kenë ndikime të ngjashme dhe masat zbutëse e monitoruese përkatëse. Nuk janë parashikuar ndikime mjedisore të rëndësishme ose në shkallë të gjërë. Ndikimet do të jenë të lidhura me emetimet e pluhurit, zhurmat, mbetjet e ngurta, ujërat e ndotura të krijuara para dhe pas aktivitetëve të ndërtimit etj.

6.2.1. Shqyrtimi dhe Studimi

Të gjitha aktivitetet e projektit do të jetë subjekt i një shqyrtimi mjedisor për të parandaluar ekzekutimin e projekteve me ndikime të rëndësishme negative mjedisore. Efektet mjedisore vlerësohen dhe gjykohen nga vlera e ndryshimit të shkaktuar mbi mjedisin fizik, biologjik, ekonomik ose social. Niveli i ndikimit varet nga kohëzgjatja, kthyeshmëria, madhësia, përfitimi, rëndësia etj.

Projekti do të ketë përjasje të propozuar në vijim për adresimin e çështjeve mjedisore dhe sociale duke përfshirë instrumentet e mëposhtme mbrojtëse:

- Kuadri i Menaxhimit Mjedisor dhe Social (KMMS) përgatitur para vlerësimit dhe miratimit të PZHIEU-së për të informuar lidhur me performancën e përgjithshme mjedisore dhe sociale të projektit;
- Dy PMMS për aktivitetet që do të fillojnë vitin e parë të cilat janë identifikuar në kohën e vlerësimit: (i) rehabilitimi i kalldrëmit të rrugëve që çojnë në Kalanë e Beratit dhe (ii) rehabilitimi i shkallëve në qytetin e Sarandës;
- Një shqyrtim paraprak për nën-projektet e identifikuar (për vitin e parë dhe vitet e mëvonshme të zbatimit të projektit) të zgjedhur në përputhje me specifikat dhe kriteret³³, do të identifikojë çështjet që do të përfshihen në Termat e Referencës për Studimet e Fizibilitetit. ToR-et për Studimet e Fizibilitetit do të përfshijnë dispozita për masat mbrojtëse mjedisore dhe sociale, duke përfshirë ndikimet afatgjata, në mënyrë që produkti të përgatitet duke marrë në konsideratë ndikimet e mundshme në mjedis;

³³ Kriteret e përzgjedhjes për nën-projektet që mund të përdoren:

- Ndikimet e mundshme në mjedis të jenë të vogla, të një rëndësie të vogël dhe të mënjanojnë lehtësisht;
- Nën-projekte me ndikime mjedisore që parandalohen, zbuten dhe monitorohen;
- Nën-projekti nuk duhet të shkaktojë ndikime negative me rëndësi të madhe si më poshtë:
 - degradimi i tokës
 - ndotja e ujit
 - ndotja e ajrit
 - dëmtimi i biotës dhe habitateve të mbrojtura
- Nën-projekti nuk duhet të shkaktojë shqetësim të madh publik për shkak të ndryshimeve të mundshme mjedisore. Mund të përdoren parimet e mëposhtme si udhëzuese:
 - sa është shkalla e ndikimit në mjedis, numri i njerëzve apo kafshëve të egra që preken?
 - si është intensiteti i ndikimit?
 - sa do të jetë kohëzgjatja e ndikimit?
 - a do të ketë efekte kumulative nga ndikimi?

- Gjatë ose pas studimit të fizibilitetit, shqyrtime shtesë për nën-projektet do të kryhen nga FSHZH (PMU), për të përcaktuar nëse një plan i posaçëm për Menaxhimin Mjedisor dhe Social është ose jo i nevojshëm.
- Vlerësimi i Ndikimit Mjedisor dhe Social (VNMS) dhe/ose Planet e Menaxhimit Mjedisor dhe Social (PMMS), dhe instrumente të tjera mbrojtëse janë të nevojshme (p.sh. listat e kontrollit, Planet e Veprimit për Zhvendosje (PZHV-të), etj) do të përgatitet nga konsulentë të përzgjedhur nga FSHZH-ja për të gjitha investimet me Studime të Fizibilitetit të përfunduara dhe detajet teknike do të jenë në dispozicion gjatë zbatimit të projektit në vijim të udhëzimit të përcaktuar në këtë dokument;
- Instrumenti kryesor do të jetë PMMS-ja për të monitoruar të gjitha ndikimet që lidhen me ndërtimin. Shqyrtimi shtesë i projektit do të përcaktojë nëse janë apo nuk janë të nevojshme instrumente të tjerë.

6.2.2 Ndjeshmëria e mjedisit

Masat mbrojtëse do të jetë në përputhje me ndikimet e mundshme mjedisore dhe sociale. Procesi i shqyrtimit të projektit do të përcaktojë ndjeshmërinë e mjedisit.

Projekti i PZHIEU-së do të zhvillohet në zonat me nivele të ndryshme ndjeshmërie. Në figurën më poshtë zonat me kriteret kulturore dhe të trashëgimisë si Berati, Gjirokastra mund të vlerësohen si me ndjeshmëri të lartë. Në vende të tjera ndjeshmëria mjedisore ndryshon sipas çdo rasti. Zonat me status të zakonshëm mund të vlerësohen me ndjeshmëri të mesme dhe të ulët.

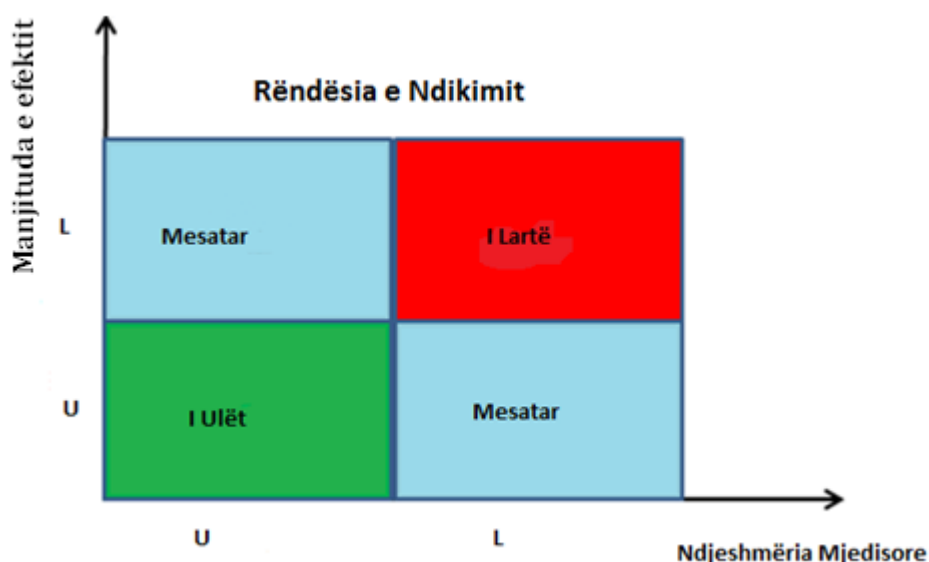

Figura 2. Vlerësimi i Rëndësisë së Ndikimit Bazuar në Nivelin e Madhësisë dhe Ndjeshmërinë Mjedisore

Edhe pse, mjedisi është i ndjeshëm në disa raste, projekti nuk pritet të ketë ndikime mjedisore ose sociale të rëndësishme ose të pakthyeshme me natyrën rehabilituese të punëve që do të

financohen. Problemet me tokën parashikohen të vogla dhe periferike meqenëse puna do të zhvillohet në infrastrukturën ekzistuese në pronë publike.

6.2.3 Përcaktimi i kategorisë së aktiviteteve të projektit

Aktivitetet e projektit pritet të jenë në nivelin e kategorisë B, në bazë të kritereve të BB dhe të VNM-së të Shqipërisë. Aktivitetet e projektit mund të vlerësohen në bazë të magnitudës së ndikimit, ndjeshmërinë së mjedisit dhe nivelit të rëndësisë së efektit (figura 2). Ndikimet e mundshme negative në mjedis mund të përfshijnë: (i) ndërtime të përkohshme që shkaktojnë zhurmë, pluhur, ndotje të ajrit; (ii) ndikimet e përkohshme të lokalizuara në cilësinë e ujit nga rrjedhjet dhe kanalet e ujërave të ndotura; dhe (iii) ndryshime të përkohshme në aksesin ndaj hapësirave publike gjatë ndërtimit.

Punimet rehabilituese në shkallë të vogël janë parashikuar në Ishullin e Zvërnecit dhe Lagunën e Nartës, tek Syri i Kaltër të cilat janë zona të mbrojtura në përputhje me legjislacionin kombëtar. Megjithatë, këto ndërhyrje rehabilituese fizike nuk do të çojë në konvertimin ose degradimin e habitateve natyrore.

Tabela 6. Komponentët e projektit, aktivitetet e mundshme dhe ndikimi i tyre

(M=mesatar; U= i ulët; NZ=nuk zbatohet)

Komponenti 1. Përmirësimi i urbanistikës dhe infrastrukturës				
	Zona e aktivitetit	Aktivitetet e projektit që do të zbatohen	Ndjeshmëria mjedisore e zonës	Madhësia dhe rëndësia e efektit
Nën komponenti 1A: Përmirësim i integruar i urbanistikës	Gjirokastra, Berat Përmet Saranda.	Përmirësimi i parqeve, sheshit të qytetit, rrjetet e rrugëve dhe infrastrukturës shoqëruese	M, U	M, U
		Rehabilitimi i trotuareve, ndriçimi i rrugëve, vendeve turistike, qendrës, vendparkimeve, sinjalistikës etj.	M, U	M, U
		Restaurimi i fasadave dhe çative të ndërtesave të trashëgimisë dhe përmirësimi i fasadave të shtëpive të banimit.	M, U	M, U
		Furnizim me ujë rehabilitimi i rrjetit të kanalizimeve dhe grumbullimi i mbeturinave të ngurta.	M, U	M, U
Nën komponenti 1B: Përmirësimi i qyteteve dhe integrimi i zonave satelit (rreth tyre)	Zvërnec-Narta P-Palermo Orikum Butrinti Syri i Kaltër	Restaurimi i objekteve të përzgjedhura të trashëgimisë dhe aseteve kulturore. Përmirësimi i infrastrukturës si p.sh aksesit në km e fundit, rrugët e këmbësorëve, qendrat e vizitorëve dhe sinjalistika. Krijimi i vendeve për të ndaluar dhe	M, U	M, U

		çlodhur dhe pikave të vrojtimit ose panoramike përgjatë korridorit turistik.		
Komponenti 2: Zhvillimi i kapaciteteve institucionale			NZ	NZ
Komponenti 3: Mbështetje në zbatim			NZ	NZ

Komponenti 1 ka për qëllim të financojë punimet fizike të lidhura me revitalizimin e zonave urbane përgjatë bregdetit jugor, duke përfshirë rehabilitimin dhe përmirësimin e infrastrukturës bashkiake (rrugët dhe vendet publike të furnizimit me ujë dhe të rrjeteve sanitare, etj), si dhe restaurimin e ndërtesave të njohura historike. Aktivitetet e parashikuara nuk pritet të ketë ndikime negative mjedisore ose sociale të pakthyeshme. Në fakt ndikimet e pritshme janë kalimtare, periferike dhe jo të rëndësishme.

Komponenti 2 mbështet një lloj tjetër aktivitetesh që lidhen me ndërtimin e kapaciteteve që kanë të bëjnë me zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm në zonat ku fokusohet projekti duke përfshirë mbështetjen e pushtetit lokal për menaxhimin e procesit.

Aktivitetet për ngritjen e kapaciteteve, si dhe studimet teknike, përfshirë edhe studimet e kryerjes dhe planifikimi i detajuar të investimeve, do të përfshijnë shqyrtimin e riskut mjedisor dhe social, vlerësimin e ndikimeve në përputhje me politikat operacionale përkatëse të Grupit të Bankës Botërore.

6.2.4 Menaxhimi i Efekteve Mjedisore, procedura dhe udhëzime

Janë identifikuar tre aktivitete për tu zbatuar në vitin e parë. E para është Kalaja historike e Beratit në të cilëndo të rinovohet një rrugë me kalldrëm si akses për këmbësorët, zona ekzistuese e parkimit do të zgjerohet, një rrugë ekzistuese me kalldrëm do të zgjerohet e do të përmirësohet për akses automjetesh dhe do të bëhen ndërhyrje të vogla në bazë kështjellës.

PMMS-ja për rinovimin e rrugës me kalldrëm është përgatitur në përputhje me KMMS-në e PZHIEU-së. Rehabilitimi i rrugës këmbësore me kalldrëm në Kalanë e Beratit nuk pritet të shkaktojë ndikime të rëndësishme mjedisore dhe ato që mund të ndodhin mund të zbuten lehtësisht nëpërmjet praktikave më të mira të ndërtimit dhe masave adekuate zbutëse të përshkruara në Planin e Menaxhimit Mjedisor Social.

Aktiviteti i dytë i identifikuar është rehabilitimi i shkallëve dhe/ose zgjerimi i shëtitores buzë detit në qytetin e Sarandës. Gjithashtu, një PMMS është përgatitur në përputhje me KMMSnë për këtë aktivitet.

Rehabilitimi i shkallëve dhe shëtitores në Sarandë nuk pritet të shkaktojë ndikime të rëndësishme mjedisore dhe ato që mund të ndodhin mund të zbuten lehtësisht nëpërmjet praktikave më të mira të ndërtimit dhe masave adekuate zbutëse të përshkruara në detaje në Planin e Menaxhimit Mjedisor Social.

Vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet menaxhimit të mbeturinave dhe rrjedhjeve pasi projekti është i vendosur pranë bregut. Ruajtja e mbetjeve mund të bëhet përkohësisht në një vënd të papërshtueshëm dhe larg sistemit të drenazhimit.

Ndikimet sociale që lidhen me shkallët janë të vogla dhe kryesisht kanë të bëjnë me çështjet e aksesit dhe vazhdimësisë së biznesit. Zgjerimi i shëtitores mund të ndikojnë në përdorimin e tokës dhe aktiviteteve ekonomike në këtë vend bregdetar. Shmangia e ndikimeve mjedisore dhe sociale, reduktimi dhe zbutja e tyre do të merren plotësisht në konsideratë gjatë përgatitjes së planeve të ndërtimit.

PMMS-të për këto dy aktivitete konfirmojnë se nuk do të ketë nevojë për blerje të tokës ndaj dhe parashikimi i procedurave nuk është i nevojshëm. PMMS-të kanë përcaktuar masa të veçanta për të zbutur ndikimet sociale të tilla si: këshillime, kryerja e punimeve jashtë sezonit turistik etj.

Në aneksin 4 Plani i Lehtësimit dhe aneksin 5 Plani i Menaxhimit janë paraqitur ndikimet e mundshme, masat zbutëse, kërkesat dhe udhëzimet për monitorimin e tyre.

Tabelat do të përdoret si një udhëzues dhe do të rishikohet në vazhdimësi pasi aktivitetet e projektit do të bëhen të njohura, në mënyrë të veçantë detajet teknike.

Monitorimi i parametrave kryesorë do të sigurojë identifikimin çështje kryesore ku do të fokusohen institucionet përkatëse. Do të parashikohen masa specifike për aktivitete të veçanta mbas kryerjes së studimit të kryerjes për investimet në infrastrukturë gjatë zbatimit të projektit.

6.3 Procesi i Shqyrtimit Social dhe Procedurat dhe Udhëzimet për Menaxhimin e Ndikimeve

6.3.1 Parimet e Menaxhimit Social të Projektit

PZHIEU-ja do të përfshijë parimet kryesore, në përputhje me praktikën e mira ndërkombëtare për zhvendosjen dhe Politikën për Zhvendosje të Bankës Botërore

- i. **Konsultimi dhe pjesëmarrja e komuniteteve të ndikuara:** Përgjatë procesit të zhvillimit dhe zbatimit të projektit dhe aktiviteteve të tij specifike, konsultimet me komunitetet e prekura dhe aktorët relevantë është një element thelbësor në angazhimin e qytetarëve, çka është baza për mbështetjen publike, përfshirjen e palëve të interesuara, dhe për një rezultat pozitiv të një aktiviteti të caktuar. Aty ku ndikimet e marrjes së tokës janë një faktor në një aktivitet të caktuar, duhet të ndërmerren konsultime mbi procedurat e kompensimit për marrjen e tokës, dhe ndikimet e lidhura dhe të dokumentohen në instrumentet e risistemimit për secilin aktivitet të veçantë; (Plani i Veprimit për Zhvendosje (PVZH) ose PVZH i shkurtuar për ndikimet në më pak se 200 njerëz (PVZSH)). Pjesëmarrja e PNP në përgatitjen dhe zbatimin e PVZH është thelbësore për një zhvendosje transparente dhe efektive.
- ii. **Minimizimi i zhvendosjes:** Është thelbësore për të treguar që hartimet dhe konfigurimet e aktiviteteve specifike të projektit të mbështetur nga projekti do të minimizojnë çdo ndikim fizik dhe ekonomik të familjet dhe komunitetet.
- iii. **Sigurimi dhe garantimin i kompensimit të nevojshëm apo të drejtave të përpara marrjes së tokës apo kufizimit për qasjen në tokë.**
- iv. **Transparenca e faktorëve që përcaktojnë kompensimin:** Duhet të arrihet një konsensus me ata që do të preken në mënyrë që të ketë një kompensim të drejtë dhe të barabartë për tokën, strukturat, pemët, dhe pasuritë e tjera të prekura. Kompensimi do të përcaktohet në bazë të vlerës së zëvendësimit, duke përfshirë materialet, punën, dhe transportin për strukturat dhe asetet fikse. Toka do të kompensohet me çmimet mbizotëruese të tregjeve në zonë. Aty ku toka është një burim i rëndësishëm ekonomik, sigurimi i tokës zëvendësuese (tokë për-tokë) është opsioni i parë.
- v. **Zhvendosja duhet të bëhet për të siguruar përfitim të PNP:** ata të cilët janë të ndikuar duhet tu jepet prioritet në mundësitë e punësimit që dalin nga projekti.
- vi. Në rast se ndodh diçka përgjatë zbatimit, çdo ndikim i mundshëm do të trajtohet duke përdorur të njëjtat masa si për menaxhimin e ndikimeve të mëpërparshme. Nëse opsioni i zgjedhur është përdorimi i një OJQ për të monitoruar dhe mbikëqyrur, atëherë detyrat e veçanta të OJQ-së janë një element shtesë i dobishme. PVZH-ja do të dokumentojë alternativat e konsideruara dhe të zgjedhura në këtë drejtim. I njëjti kuadër politike zhvendosjeje do të zbatohet më vonë gjatë zbatimit të projektit nëse ka ndikime të paparashikuara mbi njerëzit.
- vii. **Vendosja e të dhënave bazë të zhvendosjes:** Aktivitetet e mëposhtme do të përfundojnë në mënyrë të suksesshme për të pasur një inventar të pronave të prekura. Aktivitet që do të ndërmerren:
 - *Një Inventari i aktiveve dhe tokës së ndikuar*, përdorimi dhe madhësinë e saj, të nevojshme për të ndihmuar të përcaktuar nivele të drejta dhe të arsyeshme për kompensim ose masa të tjera lehtësuese të rena dakord me personin e ndikuar.
 - *Një census-vëzhgim me bazë socio-ekonomike, i cili jep detaje demografike të familjeve, gjendjen shëndetësore*, nivelet e të ardhurave dhe punësimit. Regjistrimi bazë i të dhënave do të përdoret në kombinim me vëzhgimet mbi tokën dhe asetet për

- të lehtësuar identifikimin e zbutjes së rënë dakord dhe të përshtatshme dhe për të drejtat e personave apo palëve të ndikuara.
- viii.** Vendasja e **bazës së të dhënave të kompjuterizuara të cilat:** lehtësojnë zbatimin, mundësojnë monitorimin dhe përshtatin menaxhimin, dhe sigurojnë të dhëna të mjaftueshme për të kryer një vlerësim përfundimtar me qëllim mbylljen e ndonjë çështjeje të pazgjidhur.
- ix.** **Konsideratat për grupet sociale vulnerabël:** Këto janë grupe që përfshijnë popullsinë me asete minimale, analfabetë dhe/ose të moshuar (ato PNP mbi 65 vjeç). Këta individë janë shpesh të dobët fizikisht, dhe zakonisht kanë nevojë për ndihmë të veçantë në fazën e zhvendosjes. Dallimet gjinore do të monitorohen pasi familjet me kryefamiljare femra mund të humbasin ndaj familjeve më të fuqishme.
- x.** **Kostoja paraprake e Projektit të Zhvendosjes:** Kostot lehtësuese të vlerësuara në PVZH do të konsiderohen në buxhetin e përgjithshëm të projektit, si kosto paraprake. Këto kosto duhet të disbursohen, ose të përfituesit si e drejtë ose në formën e një mase tjetër zbutëse e përshtatshme e rënë dakord me personin ose palën e ndikuar.
- xi.** **Një procedurë e pavarur monitorimi dhe ankimi:** Përveç ngritjes së mekanizmit monitorues, një ekip i pavarur i përbërë nga zyrtarë të administratës lokale, Njësisë Koordinuese të Projektit, zyrtarët miqësorë të OJQ-ve dhe vendasit do të luajë një rol kyç në monitorimin dhe zbatimin e PVZH. Një mekanizëm i ankesave i nevojshëm për të zgjidhur problemet dhe për të menaxhuar çështjet e paparashikuara që mund të lindin gjatë zbatimit do të organizohet në mënyrë të tillë që ato të jenë të arritshme për të gjithë, me shqetësim të veçantë për situatën e grupeve vulnerabël. Monitorimi do të jetë një ndërmarrje e përbashkët nën drejtimin e OJQ-ve për të matur dhe vlerësuar ndryshimin në statusin e familjeve të ndikuara nga projekti.
- xii.** **Rreziqet potenciale të mbrojtjes sociale dhe masat zbutëse:**
- MZHU-ja verifikon në kohën e zbatimit të projektit, në qoftë se ndonjë nga banorët ka pretendime pronësie mbi pronën në rastin kur kjo është një tokë publike. Nëse dikush ka pretendime të tilla pronësie, Ministria duhet të ndihmojë ata për të marrë titujt e pronësisë dhe ti kompensojë për pronën e shpronësuar.
 - Përfshirja e një fondi rezervë shpronësimi prej 10% të shumës totale të kompensimit, për çdo kërkesë të papritur për kompensimin e tokës nga PNP, të cilët mund të kërkojnë kompensim shtesë dhe të fitojnë rastin në gjykatë.
 - Një fazë para-botimi rekomandohet në rastin kur PNP-të nuk janë identifikuar si psh. personat që nuk banojnë në zonat e shpronësuara (kanë emigruar në një rajon tjetër të vendit apo kanë emigruar jashtë vendit). Njoftimi duhet të bëhet nga MZHU-ja nëpërmjet publikimit të emrit në gazetën e fshatit, dhe në të paktën në dy gazeta me shpërndarje kombëtare dhe lokale për një periudhë prej një muaji (çdo të diel).
 - Një dispozitë e veçantë duhet të merret para fazës së dhënies së informacioneve shpjeguese për publikimin e emrave dhe kontakteve të pronarëve që do të shpronësohen. Bazuar në legjislacionin shqiptar "Mbi të dhënat personale" fshehtësia duhet të mbahet për emrat dhe kontaktet gjatë botimit të PVZH. Në këtë drejtim, MZHU-ja duhet të mbajnë kontakte me PNP-të dhe t'i pyesin ata paraprakisht nëse ata pranojnë të kenë emrin e tyre të plotë të botuar në gazetë.
- xiii.** **Procedura Operacionale e Bankës Botërore për Zhvendosjen e Pavullnetshme:** Politika operationale e Bankës Botërore 4.12 për zhvendosjen e pavullnetshme kërkon që Zhvendosja e pavullnetshme të shmanget kur është e mundur, ose të minimizohet, duke eksploruar të gjitha planet alternative të projektit në praktike. Aty ku nuk është e mundur të shmanget Zhvendosja, veprimtaritë e zhvendosjes duhet të konceptohen dhe zbatohen si *programe të zhvillimit të qëndrueshëm*, duke siguruar burime të mjaftueshme investime për të mundësuar personat e rivendosur (nëse ka) të

përfitojnë nga projekti. Personat e rivendosur duhet të konsultohen plotësisht dhe duhet të kenë mundësi të marrin pjesë në planifikimin dhe zbatimin e programeve të strehimit. Ata gjithashtu duhet të ndihmohen në përpjekjet e tyre për të përmirësuar jetesën e tyre dhe standardet e jetesës ose të paktën tu rikthehen, në terma realë, nivelet mbizotëruese para-zhvendosjes ose para fillimit të zbatimit të projektit, cilado është më e lartë.

- xiv. **Kur ndodh Zhvendosja apo humbja e strehimit**, politikat kërkojnë që masat për të ndihmuar personat e rivendosur të zbatohen në përputhje me planin e zhvendosjes dhe kompensimit të veprimit (matrica e të drejtave).

6.3.2 Procesi i Shqyrtimit në Përvetësimin e Tokës dhe Zhvendosjen

Një ndikim social është një vlerësim i vlerës dhe rëndësisë së humbjeve të mundshme që komuniteti ka në kuadër të zbatimit të projektit. Aktivitetet e projektit mund të kërkojnë marrjen e tokës, duke çuar në mohimin apo kufizimin e qasjes në burimet e tokës, shërbimet dhe lehtësitë sociale të njerëzve. Në këtë rast, planet e veprimit të zhvendosjes, në linjë me OP 4.12 duhet të përgatiten në përputhje me këtë Kuadër Politikash të Zhvendosjes. Faza e parë në procesin e përgatitjes së planeve individuale të zhvendosjes dhe kompensimit është procesi i shqyrtimit për identifikimin e tokës / zonave që janë duke u ndikuar. Planet e zhvendosjes dhe kompensimit do të përmbajnë analizën e vendeve alternative të ndërmarra gjatë procesit të shqyrtimit. Ky seksion përcakton një proces të "harmonizuar" hap pas hapi që projekti do të ndërmarrë për të përcaktuar nëse nën-komponentët do të rezultojnë në zhvendosjen fizike dhe ekonomike, dhe për këtë arsye nëse një plan veprimi zhvendosjeje (PVZH) është i nevojshëm dhe nëse është kështu, si të të përgatitet dhe të zbatohet një të tillë. Në mënyrë të veçantë, personat e prekur duhet të informohen në lidhje me qëllimet për përdorimin e vendeve të caktuara. Personat e prekur duhet të bëhen të vetëdijshëm për mundësitë dhe të drejtat e tyre që kanë të bëjnë me zhvendosjen dhe kompensimin, opsionet dhe alternativat specifike të realizueshme teknikisht dhe ekonomikisht për vendet e risistemimit, procesin e propozimit të datave për zhvendosjen dhe kompensimin, normat efektive të kompensimit me kosto të plotë zëvendësimi për humbjen e aseteve dhe shërbimeve, masat e propozuara dhe kostot për ruajtjen apo përmirësimin e standardeve të tyre të jetesës.

Listë e plotë e shqyrtimit shërben për të siguruar që procesi i shqyrtimit mbetet i thjeshtë dhe konciz. Një version i Listës së Shqyrtimit Social është i bashkangjitur në këtë dokument në Aneksin nr 6. Pyetje specifike bazuar në secilin aktivitet të PZHIEU-së mund të shtohen nëse gjykohen si të rëndësishme nga ekspertët dhe Njësia e Mjedisit e FSHZH-së. Lista e aktiviteteve të projektit që kanë probleme të mundshme të zhvendosjes më pas do t'i nënshtrohet një procesi gjithëpërfshirës sensibilizues dhe konsultimeve me komunitetet potencialisht të prekura dhe rezultati i këtij procesi do të dokumentohet për çdo vend. Lista dhe rezultati i procesit konsultativ për aktivitetet e çdo vendi / projekti në listë, më pas do të dërgohen në njësitë përkatëse të qeverisjes vendore, në juridiksionin e mandatuar për të konfirmuar, miratuar, kundërshtuar, referuar për konsultime të mëtejshme dhe / ose për të marrë një vendim përfundimtar për aktivitetet e propozuara për çdo vend / projekt. Kryerja e procesit të shqyrtimit në këtë mënyrë është projektuar për ti dhënë atij integritetin dhe transparencën që i duhet për të lejuar të gjitha palëve që të kenë besim në këtë proces. Pasi

aktivitetet e projektit janë miratuar, përdorimi i këtij proces konsultativ, lokacioneve të zgjedhura do të jetë objekt i një studimi dhe përgatitjes së një dokumenti si më poshtë:

- regjistrimi i njerëzve të prekur nga projekti dhe një studim socio-ekonomike (ky studim do të përfshijë përcaktimin e ndikimit);
- përgatitja e planeve të veprimit të zhvendosjes (PVZH-ve) për secilin nga aktivitetet.

Skema vijuese për hapat që duhet të ndërmerren në një procedurë PVZH / PVZHSJ është dhënë në figurën e paraqitur në Aneksin 7. Hapat kryesore që do të ndërmerren për finalizimin e një procesi PVZH / PVZHSJ janë paraqitur shkurtimisht më poshtë.

Hapi 1: Përshkrimi i aktiviteteve të projektit që do të ndërmerren për PIUED. Aktivitetet duhet të miratohen nga autoritetet përkatëse në MZHU.

Hapi 2: Diskutimi dhe finalizimi i shpërndarjes brenda partive do të duhet për të bërë, për një proces të qartë PVZH / shkrimit PVZHSJ dhe zbatimin.

Hapi 3: Ekipi i Mjedisit i FSHZH-së do të finalizojë bashkëpunimin dhe marrëveshjet me njësitë e qeverisjes vendore dhe IMK-të, me mbështetjen e MZHU-së.

Hapi 4: Përdorimi i metodave pjesëmarrëse, FSHZH-ja në bashkëpunim me njësitë e qeverisjes vendore do të konsultohet me komunitetet lokale, brenda zonës së projektit, për të identifikuar pjesët e nevojshme e tokës, duke përdorur kriteret e shqyrtimit. Në këtë fazë, do të vendoset data limit e projektit.

Hapi 5: Në qoftë se Njësia e Mjedisit e FSHZH-së përcakton se vendi është i përshtatshëm, në bazë të kriterëve të shqyrtimit, vendi/ toka e alokuar do të jetë e pranueshme. Në këtë rast, ky proces mund të vazhdojë në Hapin 10.

Hapi 6: Në qoftë se vendi nuk i plotëson kriteret e shqyrtimit, NJQV-ja do të këshillohet që të gjejë një pjesë tjetër toke/vendi që plotëson kriteret e shqyrtimit. Në qoftë se Zhvendosja nuk mund të shmanget pasi zonë e caktuar nuk mund të ndryshohet, zhvendosja e procesit do të vazhdojë në konsideratë në politikat mbrojtëse të Bankës Botërore.

Hapi 7: Për situata ku Zhvendosja nuk mund të shmanget, do të zbatohet OP 4.12 dhe Ligji për Shpronësimin. Në këtë rast, për çdo parcelë të tokës, pronës ose aseteve të PNP-ve mundshëm, do të zbatohet data limit e vendosur në Hapin 4 më sipër.

Hapi 8: FSHZH-ja do të kryejë një studim socio-ekonomik, një regjistrim (census) dhe për të mbledhur informacione të tjera në lidhje me zonën e tokës dhe popullsisë së prekur. Kjo do të bëhet për të identifikuar PNP-të e mundshme; duke u fokusuar në familjet individuale dhe grupet e rrezikuara dhe; për të llogaritur të ardhurat e tyre, si hap i parë në përgatitjen e PVZH / PVZHSJ.

Hapi 9: Me përfundimin e studimit socio-ekonomik dhe regjistrimit bazë (censusit), Njësia e Mjedisit e FSHZH-së do të përgatisë një Plan të Veprimit për Zhvendosje (PVZH) ose version të shkurtuar të saj (PVZHSJ) për zonën që është prekur nga zhvendosja dhe kompensimi. Do të ketë aq shumë PVZH-e sa vendet e aktiviteteve.

Bazuar në përshkrimin në ToR kryesore të projektit, PZHIEU-ja i takon kategorisë B (të përmendur më lart). PZHIEU-ja ka identifikuar një grup fillestar të aktiviteteve që do të mbështeten në vitin e parë të zbatimit për të cilin PMM-të dhe PVZH-të janë përgatitur sipas nevojës. Një KPZH duhet të përgatitet për të udhëhequr përgatitjen e PVZH-ve ose PVZHSJ-ve të cilat mund të jenë të nevojshme për të trajtuar ndikimet e blerjes tokës për

aktivitetet që do të ndërmerren në vitet e ardhshme të zbatimit. Vendimi për të përgatitur një PVZH ose PVZSHSH është i bazuar në Udhëzimet e OP 4.12 të Bankës Botërore për Zhvendosjen Jovullnetare dhe në Manualin e Bankës Botërore në përgatitjen e PVZH. Skema kryesore e mundur dhe përmbajtja e PVZH është shpjeguar në Aneksin 8.1, ndërsa skema e mundur dhe përmbajtja e një PVZSHSH është paraqitur shkurtimisht në Aneksin 8.2. Një Plan Veprimi Zhvendosje i Shkurtuar mund të përgatitet në qoftë bie dakord në përputhje me udhëzimet e Bankës Botërore³⁴.

Hapi 10: FSHZH-ja atëherë do të përcjellë PVZH-in, te NJQV-të përkatëse dhe te Banka Botërore. Të gjitha aktivitetet e projektit që shkaktajnë OP 4.12 dhe planet e zhvendosjes do t'i nënshtrohen miratimit përfundimtar të Bankës Botërore, për të siguruar përputhshmërinë me masat mbrojtëse të bankës. Banka Botërore duhet të sigurojë pastrimin përfundimtar / miratimin e PVZH-ve/PVZSHSH-ve, që do të jetë në përputhje me ligjet vendore, kërkesat institucionale, si dhe kërkesat e Politikave të Bankës Botërore. Kështu duke siguruar se toka është blerë në të vërtetë apo qasje në burim është e humbur, e mohuar, ose e kufizuar dhe se planet individuale të zhvendosjes janë në përputhje me konsideratat sociale të këtij dokumenti.

Hapi A-B: Për aktivitetet e projektit që nuk kanë asnjë çështje të zhvendosjes dhe nuk shkaktajnë OP 4.12, dispozitat e një KPZH-je / dispozitat sociale të KMMS-së nuk zbatohen dhe referenca është Fokusi Mjedisor I Kuadrit të Menaxhimit Mjedisor dhe Social KMMS.

6.3.3 Kategoritë e Mundshme të Ndikimeve Sociale

Në zbatimin e PZHIEU-së, disa ndikime sociale do të ndikojnë komunitetin dhe popullsinë në fushën e projekteve, sipas llojit të aktiviteteve që do të zbatohen dhe ndikimeve sociale që lidhen me secilën kategori humbjeje.

Tabela 7. Kategoritë e humbjeve dhe ndikimet e tyre mbi personat e prekur nga projekti

Kategoritë e humbjes	Ndikimet Sociale
Riallokimi	Varfërimi, çrregullimi i sistemeve të prodhimit, humbja e burimeve të të ardhurave, humbja apo dobësimi i sistemit të komunitetit dhe rrjeteve sociale, humbja e qasjes në pajisje sociale të tilla si spitalet dhe shkollat, uji; shpërndarja e grupeve fëfëfisnore, humbja e identitetit kulturor dhe autoritetit tradicional, humbja ose zvogëlimi i potencialit për ndihmë të ndërsjellë, stresi emocional.
Humbja e tokës por pa riallokim	Varfërimi, humbja e burimeve të të ardhurave dhe mjeteve të jetesës, Humbja e aseteve apo qasjes në asete, rritja e kohës për të arritur burimet.
Tjetërsimi për shkak të zhvendosjes së fqinjëve	Varfërimi, dobësimi i sistemeve të komunitetit dhe rrjeteve sociale, humbja e ndihmës së ndërsjellë dhe mbështetjes së komunitetit, humbja e autoritetit tradicional, humbje e identitetit dhe mbijetesës kulturore, stresi emocional
PNP-të pritëse	Varfërimi, humbja e burimeve të të ardhurave, koha e reduktuar dhe qasje në burime të tilla si spitalet dhe shkollat, uji, rritja e kohës për të arritur burimet.

Identifikimi i target-grupeve të prekura është kryer fillimisht mbi bazën e kritereve të përcaktuara, nëse grupi i synuar (familjet, bizneset etj) që janë banor rezident ose jo në zonat e projektit, të prekur në mënyrë të drejtpërdrejtë ose jo drejtpërdrejtë nga zbatimi i projektit

³⁴ O.P. 4.12. Instrumentet e Zhvendosjes, Neni 25: Kur ndikimet mbi të gjithë popullsinë e zhvendosur janë të vogla, ²⁶ ose me pak se 200 njerëz janë zhvendosur, një plan Zhvendosje I shkurtuar mund të dakordësohet me huamarrësin

si bazë për (i) krijimin e kushteve të përshtatshmërinë së tyre për mbështetje, dhe (ii) përcaktimin më të mirë të kushteve mbështetjes.

Tabela 8. Tipologjitë e Përgjithshme të Grupeve të Prekura nga Projekti

Tipologjia e përgjithshme	Përkufizim
Pronarët e pronave private	Kanë tituj pronësie mbi tokën, ndërtesën dhe asete të tjera
Banorët e paligjshëm:	Kanë zënë në mënyrë të paligjshme (joformale) tokat e bashkisë / komunës për qëllime banimi, biznesi dhe të tjera.
Zaptuesit	Zaptuesit janë persona të cilët kanë zgjeruar/ shtrirë ndërtesën e tyre, tokat bujqësore, godinat e bizneseve apo vendeve të punës në tokat bashkisë / komunës.
Qiramarrësit	Qiramarrësit janë ata persona që kanë marrëveshje kontraktuale, të shkruar ose të pashkruar me një pronar të një prone private me tituj pronësie të qartë, për të zënë një strukturë ose tokë, për qëllime biznesi apo qëllime të tjera.
Ambulantët	Ambulantët janë ata persona të cilët kanë një leje nga komuna për të zënë një strukturë publike ose tokë për qëllim biznesi
Familjet e ndikuara nga projekti	Këtu përfshihet çdo person i rritur i zhvendosur, sëbashku me bashkëshortin e tij/ saj, fëmijët e vegjël dhe të tjerët të cilët zakonisht jetojnë në një familje.
Personat e ndikuar nga projekti	Janë persona të cilët kanë interesa ekonomike ose vendbanimin brenda zonës së ndikuar nga projekti dhe të cilët mund të ndikohen negativisht drejtpërdrejt nga projekti. Persona e ndikuar nga projekti përfshijnë të zhvendosurit që humbasin në tërësi apo pjesërisht ndërtesën tregtare, apo banesën, ata që humbasin tokën bujqësore ose ngastra toke në tërësi apo pjesërisht, dhe ata që humbasin burimet e të ardhurave si rezultat i veprimit të projektit.
Grupet e ndikuara nga projekti	Janë grupe apo komunitete jashtë ndikimit të menjëhershëm të projektit, por që mund të preken nga projekti me një fokus në grupet vulnerabel në shoqëri.
Familje që jetojnë në nivelin e varfërisë	Janë ato familje, që përfitojnë nga skema e asistencës sociale të dhëna nga Drejtoria Rajonale e Sigurimeve Shoqërore.
Grupet vulnerabel	Janë ato grupe siç janë familjet ku femrat janë kryefamiljare, personat me aftësi të kufizuara dhe familjet pa tokë, të cilët do të trajtohen rast pas rasti.

Me dokumentet e projektit dhe detajet e aktiviteteve që do të ofrohen për ekspertët mund të identifikohet lista e tipologjive të grupeve të prekura. Në përgjithësi PNP-të mund të bien në kategoritë kryesore të listuara në tabelën e mësipërme.

6.3.4 Kushtet që duhen ndjekur në Procedurën e Zhvendosjes

Aty ku zhvendosja e njerëzve është e pashmangshme, kushtet e mëposhtme duhet të ndiqen:

- E ashtuquajtura date limit të përcaktohet dhe të bihet dakord në konsultim me të gjitha palët e interesuara;
- Do të përgatitet një vlerësim i kohës që ka të ngjarë të jetë e nevojshme për të rivendosur standardet e tyre të jetesës, kapacitetin e fitimit të të ardhurave dhe nivelet e prodhimit;
- Vlerësimi duhet të sigurojë se gjendja e personave të prekur nga projekti do të mbahet në nivelet e gjendjes paraprake të projektit për Personat e Prekur nga Projekti;
- Personat e prekur nga projekti do të sigurohen me ndihmën për zhvillim, përveç masave të kompensimit të përshkruara sa më sipër. Kjo do të përfshijë ndihmën për përgatitjen e tokës, objektet e kreditit, trajnimet, ose mundësitë e punësimit, strehimin rezidencial, apo vendet e strehimit; ose, siç kërkohet, vendet bujqësore, për të cilat një kombinim i potencialit prodhues, avantazheve të vendndodhjes, dhe

faktorëve të tjerë duhet të jetë të paktën ekuivalent me ato të vendeve të vjetra. Duhet të sigurohet gjithashtu ndihma për personat e zhvendosur gjatë zhvendosjes gjithashtu;

- e. Personat e prekur nga projekti që shkelin në zonën e projektit pas datës limit nuk kanë të drejtën e kompensimit, apo të ndonjë ndihmë zhvendosjeje ose ndonjë formë tjetër të ndihmës rehabilituese (Procedurat që do të ndiqen në procedure e zhvendosjes dhe procedurat e mbrojtësve socialë janë paraqitur në aneksin nr 9 të këtij dokumenti).

Në kohën e përgatitjes e kësaj KMMS-je, dy nga aktivitetet e zbatimit të projektit (kalldrëmet e Beratit dhe shkallët e Sarandës) kanë përfunduar hapat procedurale dhe është e ditur dhe ranë dakord fakti se asnjë procedurë zhvendosjeje nuk do të jetë e nevojshme duke qenë se nuk është e nevojshme marrja e asnjë toke. Çdo ndikim social do të merret parasysh dhe do të përfshihet në KMMS-të e çdo projekti.

7 Kuadri Institucional dhe Marrdheniet midis tyre

7.1 Kuadri Institucional për Mjedisin

Institucioni kryesor përgjegjës për çështjet e mjedisit është Ministria e Mjedisit (MM), e themeluar për herë të parë në vitin 2001. Ministria e Mjedisit synon të zhvillojë dhe të propozojë politika, strategji dhe plane veprimi për mbrojtjen e mjedisit në funksion të zhvillimit të qëndrueshëm.

Tabela 9. Ligje dhe agjenci zbatuese

Nr	Ligje, rregullore etj.	Kuadri institucional për zbatim
1	Ligji Nr 10 440, date 7, korrik, 2011 "për vlerësimin e ndikimit në mjedis"	Ministria e Mjedisit, Agjencia Kombëtare e Mjedisit
2	Ligji Nr. 10119/09 "për planifikimin e territorit" ndryshuar me ligjin Nr. 10258, date 21.04.2010 dhe ligjin Nr. 10315 date 16.09.2010	Ministria e Zhvillimit Urban, Ministria e Mjedisit, Ministria e Bujqësisë, Zhvillimit Rural dhe Administrimit të Ujërave, Ministria e Industrisë dhe Energjetikës, Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore
3	Ligji Nr. 9700, date 26.03.2007 "për mbrojtjen e mjedisit nga ndikimet ndërkufitare"	Ministria e Mjedisit, Ministria e Jashtme
4	Ligji Nr. 8897, date 16.05.2002 "për mbrojtjen e ajrit" ndryshuar me Ligjin Nr. 10266, date 15.04.2010	Ministria e Mjedisit, Agjencia Kombëtare e Mjedisit, Instituti i Shëndetit Publik
5	Ligji Nr. 9010, date 13.2.2003 "për administrimin mjedisor të mbetjeve të ngurta" ndryshuar me Ligjin Nr. 10137, date 11.05.2009	Ministria e Mjedisit, Agjencia Kombëtare e Mjedisit, Qeveria lokale (Bashkitë)
6	Ligji Nr. 9115, date 24.07.2003 "për administrimin e ujërave të ndotura", ndryshuar me Ligjin Nr. 10448/11 "për lejet mjedisore"	Ministria e Mjedisit, Agjencia Kombëtare e Mjedisit, Qeveria lokale (Bashkitë)
7	Ligji Nr. 8906, date 06.06.2002 "për zonat e mbrojtura" ndryshuar me ligjin Nr. 9868, date 04.02.2008	Ministria e Mjedisit, Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura, Inspektorati Shtetëror i Mjedisit, Pyjeve dhe Ujërave
8	Ligji Nr. 10463, date 22.09.2011 "për menaxhimin e integruar të mbetjeve"	Ministria e Mjedisit, Agjencia Kombëtare e Mjedisit, Qeveria lokale (Bashkitë)

9	Ligji Nr. 9048, date 07.04.2003 “për trashëgiminë kulturore” ndryshuar me Ligjin Nr. 9592, date 27.07.2006	Ministria e Turizmit, Kulturës, Rinisë dhe Sporteve, Këshilli Kombëtar i Arkeologjisë, Instituti i Monumenteve, Qendra e Regjistrimit të Pasurisë Kulturore.
10	VKM Nor. 676, date 20.12.2002 “për deklarimin e monumenteve natyrore si zona të mbrojtura në Shqipëri”	Ministria e Mjedisit, Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura, Inspektorati Shtetëror i Mjedisit, Pyjeve dhe Ujërave, Qeveria lokale

Agjencia Kombëtare e Mjedisit (AKM) është themeluar në vitin 2014 në zbatim të ligjit nr 10431, datë 09.06.2011 "Për Mbrojtjen e Mjedisit". Agjencia Kombëtare e Mjedisit është institucion qendror publik, i pavarur në marrjen e vendimeve dhe në ushtrimin e juridiksionit të saj në të gjithë territorin e Republikës së Shqipërisë. Agjencia Kombëtare e Mjedisit financohet nga buxheti i shtetit dhe burimet e veta, si dhe është e pavarur në vendimmarrje dhe kryerjen e funksioneve të veta të përcaktuara me ligj³⁵.

Në tabelën e mësipërme janë identifikuar edhe institucione tjera të përfshira në çështjet e mjedisit dhe përgjegjësi institucionale:

Ministritë:	Agjenci dhe ente që kanë përgjegjësi ligjore për mjedisin në Shqipëri
Ministria e Bujqësisë, Zhvillimit Rural dhe Administrimit të Ujërave • Ministria e Zhvillimit Urban • Ministria e Industrisë dhe Energjetikës • Ministria e Shëndetësisë	• Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura • Drejtoritë Rajonale të Mjedisit • Drejtoritë Rajonale të Shërbimit Pyjor • Inspektorati Shtetëror i Mjedisit, Pyjeve dhe Ujërave • Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore • Instituti i Shëndetit Publik

7.2 Marrëveshjet institucionale për shpronësim dhe kompensim në zbatimin procesit

Ministria e Zhvillimit Urban ka përgjegjësinë përfundimtare për zbatimin e të gjithë komponentëve të projektit së bashku me Njësine e Mjedisit të FSHZH-së. Një komision i përbërë nga PNP/Autoritetet e Projektit do të krijohet për të qenë përgjegjës për mbikëqyrjen e zbatimit të procedurave të zhvendosjes. Njësia e Mjedisit e FSHZH-së do të bashkëpunojë me të gjithë institucionet vendore për të siguruar një zbatim të suksesshëm të Procedurave të Zhvendosjes (PVZH/PVZHSH). NJQV-të (Bashkitë, Njësitë Administrative) janë përfituesit e zbatimit të projektit. është përfituesi përfundimtar i zbatimit të projektit. Nga institucionet kërkohet mbështetje e vazhdueshme dhe prania përgjatë gjithë ecursisë së projektit. Zyra e

³⁵ <http://www.akm.gov.al>

Regjistrimit të Pasurive të Paluajtshme (ZRPP) për çdo Qark në zonën e Projektit, nën autoritetin e Zyrës Qendrore të Regjistrimit të Pasurive të Paluajtshme, janë përgjegjëse për identifikimin dhe verifikimin e kufijve të pronave dhe pronësisë. Zyrat e Administrimit dhe Mbrojtjes së Tokës (ish-Zyrat Kadastrale) në Qark, do të qartësojnë certifikatat e ndarjes së tokës për tokat bujqësore, që nuk janë regjistruar dhe transferuar formalisht në Zyrat e Regjistrimit të Pasurive të Paluajtshme. Bashkitë dhe Qarqet do të jenë përgjegjëse për koordinimin e procedurave të zbatimit dhe ekzekutimit të kompensimit.

Në Aneksin 11 të këtij dokumenti është paraqitur një tabelë me marrëveshjen përkatëse institucionale. Tabela e përshkruan në detaje hapat e Planit të Veprimit për Zhvendosje që duhet të zbatohet.

Duke marrë në konsideratë aktivitetet e projektit dhe fazave e përmendura më poshtë mund të gjeni në Aneksin 10 një tabelë përmbledhëse të lidhjeve paraprake me procedurat e zhvendosjes. Specifikimet në qoftë se do të ndërmerret një PVZH për projektin janë subjekt i përditësimeve të mëtejshme, nga Njësia e Mjedisit e FSHZH-së, në përputhje me zhvillimet e aktiviteteve të projektit.

7.3 Plani për Ngritjen e Kapaciteteve dhe Trajnimet

Në mënyrë që të sigurohet se nuk ka kapacitetin e duhur për të zbatuar dhe monitoruar punën e kësaj KMMS-je dhe dispozitat e saj, projekti do të emërojë specialist/ekspertizë mjedisore dhe sociale si pjesë e NJMP-së. Një ekspertizë e tillë do të ketë detyra të veçanta të tilla si: (i) Përgatitja, së bashku me subjektet zbatuese, e programeve të punës vjetore dhe buxheteve të lidhura me PMM-të; (Ii) Monitorimin e progresit të projektit pasi lidhet me pajtueshmërinë me udhëzimet KMMS-së, zgjidhjen e pengesave të zbatimit, dhe sigurimin që zbatimi i përgjithshëm i projektit vazhdon normalisht; (Iii) Mbledhjen dhe menaxhimin e informatave relevante për projektin dhe llogaritë (domethënë, raportet e monitorimit dhe auditimit mjedisor dhe social); dhe (iv) Organizimin dhe ofrimin e trajnimeve, duke përfshirë një plan trajnimi dhe modulet e tij, për shqyrtimin e mjedisit dhe menaxhimin e mjedisit; në mënyrë të ngjashme, trajnimi është i nevojshëm edhe në blerjen e tokës dhe politikat mbrojtëse të zhvendosjes së pavullnetshme për vendbanimin e stafit mbikëqyrës në terren, dhe për përfaqësues të fermerëve për ti familjarizuar ato me parimet dhe procedurat e përcaktuara në KMMS.

Zbatimi i PZHIEU-së kërkon njohuri të veçanta për përfituesit dhe operatorët e angazhuar në faza të ndryshme të zbatimit të projektit.

Disa trajnime do ti kushtohen stafit të punës të vlerësuar si nevojë për njohuri dhe informacion mbi tema të tilla si zbatimi KMMS-së, raportimin KMMS / PMMS, Udhëzimet e Bankës Botërore etj. Trajnimet do të kryhen nga një konsulent i jashtëm me njohuri mbi kërkesat e menaxhimit të mjedisit për Shqipërinë, duke përfshirë njohuri substanciale për politikat dhe kërkesat mbrojtëse të Bankës. Trajnimet do të organizohen në nivel kombëtar me përfaqësinë e bashkive përfituese nga projekti dhe target grupe të tjera. Përgjegjësia për organizimin e trajnimit do të jetë e PMU-së. Ndaj, detajet logjistike dhe buxhetore do të menaxhohen në mënyrë të kujdesshme nga njësia.

Një ngritje kapacitetesh dhe plan trajnimi tentativë për PZHIEU-në është paraqitur më poshtë.

Tabela 10. Plani i Propozuar i Ndërtimit të Kapaciteteve

Aktiviteti për Ngritjen e Kapaciteteve	Përmbajtja e propozuar	Pjesëmarrësit në Trajnim	Niveli	Ditët e Punës (DP)	Kostot (shuma totale në Euro)
Trajnime për politikën e Mbrojtjes	- Mobilizimi/pjesëmarrja e komunitetit dhe përfshirja sociale - Mekanizmi i Adresimit të Ankesave / Përgjegjshmëria Sociale - Trashëgimia Kulturore - Masat mbrojtëse sociale (Masat mbrojtëse Mjedisore të marrjes së tokës/aseteve)	Stafi i FSHZH-së, Stafi I NJQV-ve, Stafi I IMK, inxhinierët e gjithë niveleve në këto institucione, MZHU-ja etj	Kombëtar	1.5 DP	800
Trajnime për Zbatimin e KMMS-së	- Konceptet themelore të KMMS-së - Konceptet Themelore për Kuadrin e Zhvendosjes dhe Pjesëmarrjes - Dispozitat Kuadrin e Zhvendosjes dhe Pjesëmarrjes - Profilin e PNP-ve dhe identifikimi i PNP-ve të përshtatshëm - Rolet dhe Përgjegjësitë - Mekanizmat e monitorimit - Identifikimi i problemeve mjedisore dhe sociale - Mekanizmat e ankimimit - Metodologjia për kompensim ose transferimin e tokës dhe disbursimin përkatës - Skema institucionale - Kërkesat e raportimit	Stafi I NJQV-ve, Stafi I IMK, inxhinierët e gjithë niveleve në këto institucione, stafi I kontraktuesit, etj.	Kombëtar	1.5 DP	800
Rritja e ndërgjegjësisë	Nëpërmjet konsultimeve publike dhe medias së shtypur etj		Kombëtar	1 DP	400
	Totali			4 DP	2000

8 Procesi i Konsultimeve për KMMS-në dhe PZHEUI-në³⁶

8.1 Procesi i Konsultimeve për KMMS-në

Procesi i vlerësimit mjedisor dhe social do të jetë në dispozicion të publikut, kështu të gjitha pjesët e përfshira do të konsultohen në dokumentet e politikave mbrojtëse të projektit të paktën një herë (për projektet e kategorisë B) gjatë procesit. Kjo politikë bazohet në përputhje me OP 4.01.

Konsultimi publik është i detyruar të bëhet për dokumentet që kanë të bëjnë me projektin e përgjithshëm si KMMS-të ose VNM-të specifike që do të përgatiten për çdo aktivitet.

Konsultimi publik është planifikuar të mbahet më _____, 2016, me përfituesit përkatës në Tiranë, Shqipëri, sipas specifikimeve në ToR për këtë KMMS. Të gjithë pjesëmarrësit në konsultimin e këtij dokumenti ishin të ftuar më parë dhe paraqitën dokumentet kryesore shoqëruese që lidhen me PZHIEU-në, të tilla si një përmbledhje e qëllimit dhe objektivave të projektit dhe komponentëve të projektit. çdo çështje logjistike në

³⁶(Ky sesion është subjekt i shqyrtimit përfundimtar pas procesit të konsultimit gjatë takimit. Ankesi Nr 10 është planifikuar që të mbulojë Minutat e Takimit, të cilat do të përfundojnë pas takimit konsultativ.)

lidhje me pjesëmarrjen e përfaqësuesve nga Bashkitë Përfituese do të menaxhohet nga Njësia e Zbatimit të Projektit/ADF.

Takimi u mbajt në ambientet e _____ me pjesëmarrjen e grupeve të interesuara. Objektivat e konsultimeve publike janë:

1. Të informojë publikun dhe palët e interesuara në lidhje me objektivat dhe zhvillimet e projektit dhe efekteve e pritshme sociale dhe mjedisore.
2. Për të mbledhur informacion dhe të dhëna nga publiku dhe / ose nga komunitetet që do të preken nga projekti
3. Për të siguruar pjesëmarrjen e publikut dhe komuniteteve lokale në procesin dhe mbështetjen për projektin

Minutat e Takimit të konsultimit mund të gjenden në Aneksin Nr 12. Si përmbledhje, pikat kryesore të diskutimit të takimit u fokusuan në prezantimin e draft dokumentit dhe informacionit në Aneksin e KMMS-së

8.2 Konsultimet me Popullsinë e Prekur

Për të siguruar angazhimin efektiv të qytetarëve dhe për të siguruar se interesat e personave të prekur janë të përfshira plotësisht në proces, konsulenti do të angazhohet në konsultime domethënëse me personat e prekur, përfaqësuesit e çdo grupi të prekur, të gjitha grupet e interesit apo pale e interesuar dhe departamentet e ndryshme administrative dhe qeveritare në zonën e projektit. Është thelbësor angazhimi me PNP-të në vendin e familjes apo biznesit për ti ftuar ata që të marrin pjesë në konsultimet publike. Komunikimi me personat e prekur, si dhe me anëtarët e tjerë të komunitetit që do të shprehin interes për projektin, do të mbahet gjatë gjithë procesit, nga hartimi i projektit, zbatimi deri në mbyllje. Komuniteti do të informohet për marrëveshjet e menaxhimit të ankesave dhe të dhënat e kontakteve të personave të caktuar për të menaxhuar çështjet dhe ankesat.

8.2.1 Mekanizmat për Konsultimet

Përveç dokumentimit të procedurave të shpronësimit të treguara më sipër, pasi identifikohet marrëveshja tentativë e punimeve, çdo përfitues i aktiviteti i projektit (NJQV-të) në bashkëpunim me FSHZH-në do të mbajë konsultime publike për të diskutuar për shpronësimin dhe pasojat e tij. Të gjithë ata, të cilëve pronësia ose zënia e tokës do tu preket nga shpronësimi, do të ftohen në këto konsultime, në të cilën atyre do ti ofrohet zgjedhje në lidhje me opsionet dhe të drejtat e tyre që kanë të bëjnë me kompensimin, dhe zhvendosjen - nëse është e nevojshme, dhe do të pajisen me alternativat e mundshme teknikisht dhe ekonomikisht.

Qëllimi i konsultimeve publike në këtë fazë do të jetë:

- Të shpërndajë konceptet për projektet e propozuara me qëllim për të sjellë interesimin e komuniteteve për projektin, dhe të qetësojë frikën rreth asaj që mund të ndodhë kur projekti është në proces.
- Të përcaktojë gatishmërinë e komuniteteve për të kontribuar në natyrë në drejtim të zbatimit të projektit, dhe të formulojë opsione zhvendosjeje që adresojnë nevojat e njerëzve të prekur.
- Të përcaktojë gatishmërinë e komunitetit për të kontribuar për mirëmbajtjen afatgjatë, kur dhe nëse kërkohet.

Për të siguruar transparencë dhe bashkëpunim konstruktiv nga PNP-të mbi aktivitetet e projektit, duke përfshirë vlerësimin e humbjeve dhe zbutjen e ndikimeve të tjera, njerëzit e prekur nga projekti do të pajisen me specifikat e kontaktit për personelin e projektit të caktuar për t'iu përgjigjur të gjitha ankesave, pyetjeve apo problemeve të cilat mund të lindin në zbatim të PVZH-së. Do të përdoren konsultimet dhe një qasje e vazhdueshme e pjesëmarrjes së palëve të interesuara. Ekipi i zbatimit të PVZH-së do të sigurojë që të gjitha ndërveprimet me PNP-të janë dokumentuar në raportet e zbatimit.

8.2.2 Mekanizmi i Shqyrtimit të Ankesave

Për adresimin e shqetësimeve të mundshme legjitime të PNP-ve do të krijohet një mekanizëm për adresimin e Ankesave. Mekanizmi do të përfshijnë pikat e mëposhtme:

- a) Informimin e PNP-ve mbi marrëveshjet për menaxhimin e ankesave të projektit dhe emrat dhe kontaktet e personelit të caktuar të kontaktit, (të tilla si vendi i zyrave të projektit, kontaktet e telefonit apo email-it), ku mund të regjistrohen problemet apo pakënaqësitë.
- b) një sistem regjistrimi dhe raportimi, ku të përfshihen ankesat e paraqitura si me gojë dhe me shkrim,
- c) staf i përgjegjshëm në nivele të ndryshme të qeverisjes
- d) një afat kohor maksimal prej 2 javësh për të adresuar ankesat e paraqitura.
- e) Mbajtja e një sistemi gjurmues dhe raportimi të vazhdueshëm në adresimin dhe zgjidhjen e pakënaqësive

Funksionimi i mekanizmit të shqyrtimit të ankesave (MSHA) duhet të monitorohet rregullisht dhe të vlerësohet nga Njësia e Mjedisit dhe Sociale e FSHZH-së gjatë zbatimit të projektit. Ky informacion është thelbësor për të siguruar cilësinë dhe efektivitetin e angazhimit të qytetarëve, për të siguruar që ndikimet negative janë zbutur plotësisht në kohën e duhur, për të mbështetur suportin e publikut, për të dhënë informacion të mjaftueshëm, të nevojshëm për mbylljen e projektit. FSHZH-ja do të sigurojë se të dhënat e monitorimit janë të përditësuara në raportimin rutinë. MSHA-ja do të jetë pa kosto, lehtësisht e arritshme, dhe ka për qëllim zgjidhjen e çështjeve shpejt përjashtuar nevojën e PNP-ve ose aktorëve të prekur për të kërkuar zhdëmtim nëpërmjet kanaleve formale, të cilat mund të jenë të kushtueshme, të duan kohë dhe të përparojnë ngadalë në zbatimin e aktiviteteve të projektit. MSHA-ja do të punojë me ndihmën e një Komitetit Vendor të Ankesave (KVA). Roli i këtij komiteti ad hoc është që të ndihmojë në zgjidhjen e ankesave ose çështjeve në kohën e duhur, në mënyrë të drejtë dhe të drejtpërdrejtë. MSHA-ja do të shërbejë PNP-ve në mënyrat e mëposhtme:

- a) Ndihmon njerëzit e prekur nga aktivitetet e ndërtimit dhe efektet e tjera të aktiviteteve të projektit;
- b) Asiston PNP-të pasi kërkesa për shpronësim është shpallur për ti ndihmuar ata që të gjejnë dhe të konfirmojë emrat e tyre dhe të dhënat e regjistruara, si dhe asiston ata për të paraqitur ankesat në lidhje me përcaktimin e vlerave apo çmimeve, sipërfaqen e zonave, llojin ose sasisë të seteve ose efekteve në rrjedhat e të ardhurave, siç janë të përcaktuara në këtë KVZH dhe matricën e saj të kërkesave për Komisionin Shpronësues, të themeluar në Ministrinë e Zhvillimit Urban (MZHU), në bazë të politikave të BB dhe kësaj KZHV-je. Në përgjithësi, KVA-ja do të japë informacionin e

duhur për PNP-të përgjatë procedurave të shpronësimit për procedurat e ankimimit (nëse ka) drejtuar Komisionit Shpronësues, i cili ka të drejtë të nxjerrë ankesa të tilla.

- c) Gjithashtu, KVA-ja do të ndihmojë PNP-të edhe pas botimit të vendimit të Këshillit të Ministrave, për ata që potencialisht mund të mos pajtohen me vendimin dhe do të donin ta apelonin atë në Gjykatë.

Themelimi i një Mekanizmi Ankimimi, që do të ndihmojë për të shmangur nevojën për të vazhduar me autoritetet zyrtare formale, do të formohet nga Njësia e Mjedisit e FSHZH-së dhe do të përfshijë një nga PNP-të, një përfaqësues nga përfituesi (Komuna përkatëse), i cili do të caktohet kur të vendosen përgjegjësitë, nominimet dhe mbulimet e rretheve lokale). Krijimi i këtij komiteti *sui generis* është menduar për të lehtësuar ndjeshëm çdo çështje me PNP-të dhe për të zvogëluar shpenzimet e tyre administrative, duke pasur parasysh se zonat e ndikuara janë larg Tiranës dhe të gjitha procedurat e ankimeve kryhen në Tiranë. Ky Komitet do të përbëhet nga këto anëtarë:

(1) Një përfaqësues nga Përfituesit/ Bashkia Përkatëse	Bashkia e Beratit, Sarandës, Gjirokastrës, Himarës
(2) Një përfaqësues i PNP-ve	Për tu Diskutuar
(3) Një individ përfaqësues nga FSHZH-ja	Njësia e Mjedisit e FSHZH-së

Ky i fundit do të kryesojë komisionin dhe do të ndihmojë me vendosmëri në shqyrtimin e ankesave që nuk mund të zgjidhen nga përfaqësuesit e projektit. Komiteti do të mbajë një regjistrë të ankesave të marra dhe të rezultatit të përpjekjeve për të zgjidhur ankesat dhe do të përfshijë këtë informacion në raportin e monitorimit dhe vlerësimit. Ligji i Shpronësimit parashikon një proces apelles kundër vendimit të propozuar për kompensim. Në vazhdim, ligjet e Planifikimit Urban dhe të Policisë së Ndërtimit lejojnë për apelimet administrative kundër një vendimi për prishjen e ndërtimeve të paligjshme. Ankesat e mëtejshme mund të bëhen në gjykatat e qarkut. Zyra e Avokatit të Popullit në Tiranë merr ankesat nga qytetarët kundër veprimeve të qeverisë që prekin të drejtat e tyre. Stafi i projektit do të luajë gjithashtu një rol në zgjidhjen e ankesave. Shqipëria ka kaluar një periudhë tranzicioni në qeverinë e saj vendore, për shkak të ndryshimeve që vijnë nga Reforma Administrative-Territoriale, e cila solli ndryshime radikale në funksionimin e NJQV-ve. Duke pasur parasysh ndryshimet e pushtetit lokal dhe hapat e shpjeguar më sipër, komiteti i ankesave do të krijohet brenda komunës përkatëse apo ndonjë institucioni tjetër të zgjedhur vendor.

9 Marrëveshjet për monitorimin dhe vlerësimin mjedisor dhe social të projektit

Në kuadrin e monitorimit dhe vlerësimit në anekset e këtij dokumenti paraqiten dy tabela kryesore: Plani i Monitorimit Mjedisor (Aneks 5) dhe Indikatorët e Monitorimit të Ndikimeve Sociale (Aneks 13). Përgjegjësitë për monitorim dhe vlerësim janë të ndara midis Njesisë së Mjedisit e FSHZH-së dhe Ministrisë së Zhvillimit Urban. Njësia e Mjedisit FSHZH është përgjegjëse për mbajtjen e të dhënave, menaxhimin dhe monitorimin e brendshëm të MSHA-së si struktura që do të raportojë drejtpërdrejt shefit të Njesisë së

Mjedisit të FSHZH-së, ose të një specialisti të caktuar. Ministria e Zhvillimit Urban është përgjegjëse për monitorimin e jashtëm dhe vlerësimin e zbatimit të projektit nëpërmjet krijimit të Njesisë së Pavarur Monitorimit.

9.1 Monitorimi i Brendshëm

Njësia e Mjedisit FSHZH-së do të jetë e ngarkuar me detyrën e monitorimit dhe vlerësimit të PNP-ve, procedurat që lidhen me nevojat dhe ankesat e tyre. Siç u përmend më lart Njësia e Mjedisit FSHZH do të jetë përgjegjëse përfundimtar për 2 procedura:

- Monitorimi i Komitetit të Ankesave
- Monitorimi i Përgjithshëm i Brendshëm i PVZH/PVZHSH për aktivitetet e projektit.

Procedurat e monitorimit të brendshëm janë të lidhura me:

- Takimet konsultative publike;
- Census inventarët e aseteve, vlerësime dhe studime socio-ekonomike përfunduar;
- Ankesat e dorëzuara dhe statusin e tyre;
- Pagesat dhe disbursimet e kompensimit; dhe
- Raport i dorëzuar i monitorimi.

Veprimet e Monitorimit të Brendshëm nuk janë të kufizuara dhe ato mund të përfshijnë pjesëmarrjen në procese etj. Raportet e monitorimit të brendshëm do të përgatiten dhe do të paraqiten pranë Drejtorit të Njesisë së Mjedisit FSHZH dhe do të ndahen me specialistë dhe partnerë të tjerë në mënyrë që të shërbejnë për raportin e mundshme të zbatimit të PVZH-së.

9.2 Vlerësimi dhe Monitorimi i Jashtëm

Një Njësi e Pavarur Monitorimi (NJPM) / Konsulent duhet të përfshihet në vlerësimin e zbatimit/kompensimit dhe shpronësimit. Kjo njësi duhet të përzgjidhet për të monitoruar procesin e shpronësimit dhe kompensimit, si dhe zbatimin e kërkesave për të verifikuar nëse kompensimi është zbatuar në përputhje me PVZH-në e rënë dakord. Gjithashtu, NJPM-ja do të përfshihet në procedurat e ankimimit për t'u siguruar që problematika e ngritur nga PNP-të janë adresuar rregullisht.

Specifikisht, NJPM-ja do të ketë këto funksione kryesore:

- Rishikimin e rezultateve të monitorimit të brendshëm dhe rishikimin e ankesave të përgjithshme lidhur me PVZH-në;
- Kontrollë të rastësishme në terren për të verifikuar: pagesën e kompensimit dhe kohën e pagesës;
- Intervista me kampione rastësore nga njerëzit e prekur nga projekti në njësi të ndryshme administrative për të vlerësuar njohuritë/dijeninë e tyre me procesin e shpronësimit dhe në lidhje me të drejtat e tyre pronësore;
- Të kontrollojë llojet e ankesave të bëra dhe funksionimin efektiv të mekanizmit të menaxhimit të ankesave;
- Të vlerësojë efektivitetin e përgjithshëm të shpronësimit dhe të formulojë gjetje/konkluzione për t'u përdorur si guidë në të ardhmen;
- Të përcaktojë përshtatshmërinë e plotë të të drejtave për të përmbushur objektivat.

Është e rëndësishme që FSHZH të përcaktojë një NJPM që përfshin personel me përvojë në përvetësimin e tokës dhe zhvillimin social. Objektivi i kësaj njësie do të jetë të sigurojë një

forum për ndarjen e aftësive dhe për të zhvilluar kapacitetin institucional. Është e rëndësishme që njësia të jetë në gjendje të mbajë një pozitë të fortë të pavarur dhe të sigurojnë reagime konstruktive për projektin për të siguruar përmbushjen e objektivave. Monitorimi i progresit dhe i performancës së PVZH/PVZHSH do të mbulojë të gjitha fazat nga përgatitja, zbatimi, deri në mbyllje. Duke përdorur informacionin e hartuar me anë të monitorimit të PVZH-së, MZHU në bashkëpunim me Njësine e Mjedisit të FSHZH-së do të jetë në kushtet për të vënë re ndryshimet që mund të ketë ndodhur para dhe pas shpronësimit.

Anekset

Aneksi 1. Komponentët dhe nën-komponentët e PZHIEU-së

Projekti i propozuar do të konsistojë në komponentët e mëposhtëm:

Komponenti 1. Përmirësimi urban dhe përmirësimi i infrastrukturës (50 milion \$ amerikan). Ky komponent do të financojë hartimin dhe zbatimin e përmirësimit urban dhe përmirësimin e infrastrukturës komunale në qendrat e specializuara urbane të zgjedhura primare dhe zonave për rreth tyre. Ky komponent është i ndarë në dy nënkomponentë plotësues:

- a. **Nënkomponenti 1A: Përmirësimi i integruar urban dhe i qytetit.** Ky nënkomponent do të financojë zbatimin e aktiviteteve të përmirësimit urban të integruar. Investimet pritet të përfshijnë përmirësimin e hapësirave publike (p.sh. parqet), rrjeteve të rrugëve dhe infrastrukturës së lidhur me to (p.sh. trotualet, ndriçimin) dhe zgjerimin e vendeve turistike (p.sh. qendrat e vizitorëve, parkingjet, shenjat identifikuese). Furnizimi me ujë dhe rehabilitimi i rrjetit të ujërave të zeza do të mbështetet në një bazë rast pas rasti dhe në një koordinim me donatorët e tjerë të cilët janë aktivë në këtë sektor. Ky nënkomponent pritet gjithashtu të përfshijë restaurimin e fasadave dhe çative të ndërtesave historike, dhe mund të përfshijë, me justifikim të qartë, përmirësimin e fasadave të banesave. Nënprojektet pritet që të nxisin zhvillimin ekonomik lokal me bazë turizmin dhe që të përmirësojnë kushtet e jetesës të banorëve. Ky nënkomponent do të financojë përgatitjen e studimeve të nevojshme të fizibilitetit, projekteve inxhinierike, si dhe mbikëqyrjen e ndërtimit. Aktivitetet zbatuese të përmirësimit urban të integruar do të përqendrohen në tri qendrat urbane: Sarandë, Gjirokastrë dhe Berat. Aktivitetet zbatuese për përmirësimin e integruar të qytetit do të fokusohen fillimisht në Përmet. Një numër i zgjedhur i projekteve ‘gjurmues të shpejtë’ janë identifikuar në qendrat e zgjedhura urbane dhe do të zbatohen gjatë vitit të parë të projektit. Dizenjimet konceptuale urbane të integruara do të zhvillohen për të identifikuar 2-5 investimet në vit për secilën nga zonat urbane të zgjedhura.
- b. **Nënkomponenti 2A: Përmirësimi i vendeve satelitore të integruara.** Ky nënkomponent do të financojë investimet që synojnë përmirësimin e vendeve turistike të zgjedhura rreth qendrave urbane të zgjedhura në zonat e projektit dhe përgjatë korridoreve turistike që i lidhin ato. Kjo do të përfshijë restaurimin e pasurive të zgjedhura (p.sh. trashëgiminë kulturore), përmirësimin e infrastrukturës mbështetëse të tillë si akseset i miljes së fundit, trotualet, qendrat e vizitorëve dhe shenja identifikuese. Ky komponent mund të përfshijë gjithashtu krijimin e ndalesave të pushimit ose pika vrojtimi përgjatë korridorit turistik. Do të favorizohet një qasje e integruar për përmirësimin e vendeve turistike, duke synuar rritjen e përvojës dhe kënaqësisë së vizitorëve, dhe duke siguruar menaxhim të qëndrueshëm të vendeve. Pas një shqyrtimi dhe rankimi të detajuar të kriterëve, janë identifikuar nëntë vende satelitore me potencial të rëndësishëm turistik dhe janë para-zgjedhur për mbështetjen e projektit. Projekti do të financojë planin konceptual dhe të detajuar dhe studime të menaxhimit të vendit gjatë vitit të parë të zbatimit për 3-4 nga vendet e para-zgjedhura. Ky komponent do të financojë gjithashtu përgatitjen e studimeve të nevojshme të fizibilitetit, projekteve inxhinierike, si dhe mbikëqyrjen e ndërtimit.

Komponenti 2. Ndërtimi i kapaciteteve institucionale (8.0 milion \$ amerikan). Ky komponent do të financojë aktivitetet për ngritjen e kapaciteteve për të përmirësuar menaxhimin komunal dhe zhvillimin ekonomik lokal me bazë turizmin.

- a. **Nënkomponenti 2A: Ndërtimi i kapaciteteve për ofrimin e shërbimeve komunale.** Ky nënkomponent do të financojë aktivitetet që kanë për qëllim përmirësimin e kapacitetit të qeverive lokale për të ofruar shërbime dhe për të menaxhuar asetet komunale. Aktivitetet specifike do të përcaktohen në bazë të shqyrtimit të vlerësimit të nevojave të qyteteve të mbetura, por ka të ngjarë të përqendrohet në mbështetjen e kapaciteteve për menaxhimin e aseteve komunale, përmirësimin e sistemit të faturimit dhe mbledhjes dhe mbështetjen e mjeteve për menaxhimin komunal. Ky nënkomponent mund të financojë pajisje për një shpërndarje më efikase të shërbimeve. Përfshirë këtu edhe asistencë teknike të menaxhimit të trafikut.
- b. **Nënkomponenti 2B: Ndërtimi i kapaciteteve për rritjen e qëndrueshme të turizmit.** Në mbështetje të objektivit të përgjithshëm të zhvillimit të projektit, aktivitetet në këtë komponent përqendrohen në atë në mënyrën se si të nxisin dhe të mbështesin rritjen në ekonominë e turizmit në jug të Shqipërisë, duke plotësuar dhe përfituar investimet kapitale të mbështetura në kuadër të Komponentit 1. Ky nënkomponent do të mbështesë aktivitetet e mëposhtme: (i) një kërkim tregu dhe një strategji të zhvillimit të tregut për jugun e Shqipërisë, (ii) një vlerësim të kapacitetit menaxhues të destinacionit, (iii) pilotimin e krijimit të subjekteve të menaxhimit e destinacionit në zonat e zgjedhura urbane, (iv) zbatimin e strategjisë për zhvillimin e turizmit dhe (v) krijimin e një sistemi për ndjekjen e qëndrueshme të indikatorëve të turizmit. Ky nënkomponent mund të përfshijë edhe aktivitete që kanë për qëllim forcimin e kapaciteteve të agjencive qeveritare qendrore për zhvillimin e turizmit të qëndrueshëm në Shqipëri.

Komponenti 3: Mbështetja e zbatimit (2.0 milion \$ amerikan). Ky komponent do të mbështesë zbatimin e projektit, duke përfshirë: (i) kontraktimin e ekspertëve lokalë për të ndihmuar agjencinë e zbatimit (FSHZH); njësinë koordinuese të projektit dhe bashkitë pjesëmarrëse në zbatimin e nënprojekteve, (ii) mbajtjen e Sistemit të Monitorimit dhe Vlerësimit M&V të projektit; (iii) kostot operative të projektit të lidhura me njësisë zbatuese, dhe agjencisë zbatuese duke përfshirë tarifat e konsulencës dhe shpenzimet e udhëtimit në vend; (iv) shpenzimet operative të projektit, duke përfshirë kontributet ndaj kostos së ndihmës nga ana e stafit të FSHZH-së; (v) trajnimin e stafit dhe personave të tjerë që lidhen me zbatimin e projektit.

Aneksi 2. Termat e Referencës për KMMS (Versioni Origjinal)

Aneksi 3. Përshkrimi i Zonave të Mundshme të Projektit

A. Përshkrimi i qendrave urbane që do të përfitojnë nga implementimi i aktiviteteve të integruara urbane të projektit

3.1. Gjirokastra “Qyteti i gurtë” (40°04’33’’V; 20°08’20’’L)

Gjirokastra është një qytet dhe një Bashki në jug të Shqipërisë. Shtrihet në rajonin historik të Epirit, që është kryeqyteti i qarkut të Gjirokastrës. Qyteti i vjetër i Gjirokastrës është futur në listën e trashëgimisë botërore të UNESCO-s në vitin 2005, si një shembull i rrallë i një karakteri arkitektural tipik i periudhës osmane. Gjirokastra është vendosur në një luginë mes maleve Gjerë dhe Drino, në 300 metra mbi nivelin e detit. Qyteti shikohet nga Kalaja e Gjirokastrës. Gjirokastra është vendlindja e shkrimtarit të shquar Ismail Kadare.

E tashmja: Totali i popullsisë së bashkisë është 25301 banorë (e regjistruar në vitin 2011), me një sipërfaqe totale prej 469.25 km². Muret e qytetit datojnë që nga shekulli i tretë. Muret e larta prej guri të kalasë janë ndërtuar nga shekulli i gjashtë deri në të dymbëdhjetë. Gjatë kësaj periudhe, Gjirokastra u zhvillua si një qendër e madhe tregtare e njohur si "Qyteti i argjendtë" apo "Kalaja e argjendtë".

Romani “Kronikë në gur” i shkruar nga shkrimtari shqiptar Ismail Kadare tregon historinë e këtij qyteti gjatë pushtimit italian dhe grek në Luftën e I dhe të II Botërore, dhe shpalos zakonet e popullit të Gjirokastrës.

Qyteti është ndërtuar në shpatin përreth kalasë, i vendosur në një pllajë dominuese. Edhe pse muret e qytetit janë ndërtuar në shekullin e tretë dhe qyteti vetë është përmendur për herë të parë në shekullin e 12, shumica e ndërtesave ekzistuese datojnë që nga shekujt XVII dhe XVIII. Shtëpitë tipike ndërtohen me gurë, muret dhe çatia dhe mund të jetë deri në pesë kate.

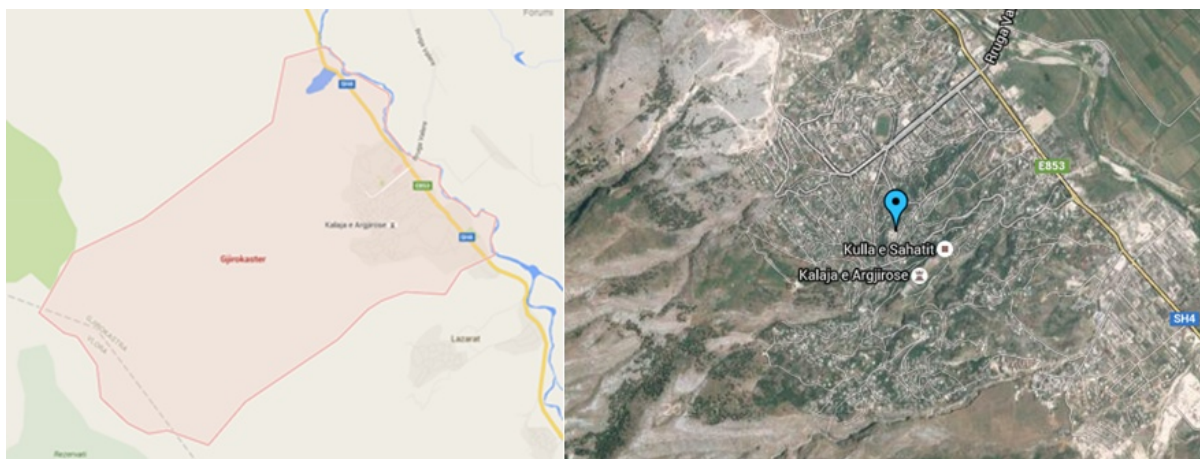

Figura 3. Harta e Gjirokastrës

Ka shumë shkallë të jashtme dhe të brendshme që rrethojnë shtëpitë. Mendohet se projektimi i tillë buron nga shtëpitë tipike të fortifikuara në jug të Shqipërisë. Kati i poshtëm i ndërtesës përmban një depozitë të qëndrueshme. Kati i sipërm është i përbërë nga një dhomë për mysafir dhe një dhomë për familjen që përmbajnë oxhak. Për më tepër, katet e sipërme janë për tu akomoduar dhe zgjeruar dhe lidhen me shkallë të brendshme. Që prej anëtarësimit të Gjirokastrës

në UNESCO, një numër i shtëpive janë restauruar, megjithëse të tjerat vazhdojnë të rrënohen. Shumë shtëpi në Gjirokastrë kanë një stil të veçantë lokal nga i cili ka fituar qyteti pseudonimin "Qyteti i gurit", sepse shumica e shtëpive të vjetra kanë kulmet e mbuluara me gurë të sheshtë të veshur. Qyteti, së bashku me Beratin, ishte ndër disa qytete shqiptare të ruajtura në vitet 1960 dhe 1970 nga modernizimi i programeve të ndërtimit. Të dy qytetet fituan statusin e "qytetit muze" dhe janë vende të Trashëgimisë Botërore të UNESCO-s.

Figura 4. Pamje nga qyteti i vjetër i Gjirokastrës

Gjirokastra përmban një pazar të vjetër osmane e cila është ndërtuar fillimisht në shekullin e XVII; ajo u rindërtua në shekullin e XIX pas një zjarri. Ka më shumë se 500 shtëpi të ruajtura si "monumente kulturore" në Gjirokastrën e sotme. Xhamia e Gjirokastrës, e ndërtuar në 1757, dominon pazarin.

Gjirokastra është e vendosur midis Ultësirës perëndimore dhe rrafshnaltave të brendshme të Shqipërisë, dhe ka kështu një verë të nxehtë të klimës mesdhetare, edhe pse, (siç është normale për Shqipërinë), reshjet janë më të shumta se zakonisht për këtë lloj klime.

Zonat e qytetit historik (si kryesor dhe mbrojtës) vuajnë nga pabarazitë në nivelin e standardit të infrastrukturës urbane, cilësinë e mjedisit urban dhe pedonale turistike për këmbësorët midis pjesës më të zhvilluar dhe turistike të kalasë, në veri të saj, dhe vendbanimeve të ulëta në kodrat jugore të kalasë.

3.2. Berati “Qyteti i një mijë dritareve”

Berati ndodhet në Shqipërinë qendrore dhe është futur në listën e trashëgimisë botërore të UNESCO-s në vitin 2005. Ajo përmban një kështjellë, e njohur lokalisht si Kala, pjesa më e madhe e të cilës është e ndërtuar në shekullin e XIII, edhe pse origjina e saj daton që nga shekulli i IV para Krishtit. Në zonën përreth kalasë ndodhen shumë kisha Bizantine, kryesisht të shekullit të XIII, si dhe disa xhami të ndërtuara gjatë epokës Otomane që kanë filluar që në vitin 1417.

Figura 5. Pamje nga Berati, "Qyteti i njëmijë dritareve" (burimi; www.google.al)

Berati ishte një qytet i fortifikuar por i hapur, dhe ka qenë për një periudhë të gjatë kohe e banuar nga artizanët dhe tregtarët. Qendra e saj urbane pasqyron shtëpi tradicionale vendase të Ballkanit, të cilat datojnë në fund të shekullit të XVIII dhe XIX. Kjo traditë i është përshtatur stilit të jetesës së qytetit, me shtëpi në nivele në shpat, të cilat janë kryesisht në nivel horizontal, të përshtatura për përdorimin e bollshëm të dritës së diellit.

Kalaja sheh nga lumi dhe nga qyteti modern, si dhe në pjesën e vjetër të krishterë përtej lumit. Ajo është një zonë e mbrojtur me rrugica të ngushta, shtëpi Turke dhe kisha Ortodokse. Qyteti është i famshëm për arkitekturën historike dhe bukurinë skenike dhe njihet si “Qyteti i Njëmijë Dritareve”, si pasojë e shumë dritareve të mëdha të shtëpive të vjetra me pamje nga qyteti.

Kalaja e Beratit në gjendjen e tanishme, edhe pse konsiderohet e dëmtuar, vazhdon të jetë një vend me pamje fantastike. Zona përreth kalasë ka bërë të mundur strehimin e një pjese të konsiderueshme të banorëve të qytetit. Ndërtesat brenda kalasë janë ndërtuar gjatë shek. XIII dhe si pasojë e karakteristikave arkitekturore janë të ruajtura si monumente kulturore.

Popullsia e kalasë ka qenë e krishterë, dhe ka patur mbi 20 kisha (shumica të ndërtuara gjatë shek. të XIII) dhe vetëm një xhami, që përdorej nga batalioni mysliman.

Përshkrimi kontekstual (shih hartën): qendra historike e mbrojtur përbëhet nga tre zona të dallueshme: (i) Kalaja, e mirëruajtur dhe tërheqëse për turistët. Rruga automobilistike për te Kalaja është e ngushtë dhe me cilësi jo të mirë asfalti, e cila përfundon me një parkim të pamjaftueshëm dhe të pa organizuar. (ii) Mangalam: në kodrinën e kalasë, lehtësisht e arritshme me këmbë nga rrugicat e qytetit të Beratit, i cili karakterizohet nga rrugë të ngushta që kanë nevojë për përmirësim; dhe (iii) Gorica, në pjesën jugore të lumit Osum, e vendosur në një zonë të izoluar dhe të ndarë, e karakterizuar nga një nivel i lartë i shkatërrimit urban (rrugët dhe ndërtesat historike). Zonat mbrojtëse në kodër në lindje dhe perëndim të kalasë karakterizohen nga ndërtesa moderne ilegale me vlera vizuale të varfra, duke ndikuar tek pamja e kalasë. Zgjerimi i ulët historik i qendrës së qytetit në perëndim karakterizohet nga zona tranzicioni me përzierje ndërtesash historike dhe moderne. të lidhura me një hapësirë publike që përfshin “Sheshi i bashkëjetesës fetare”.

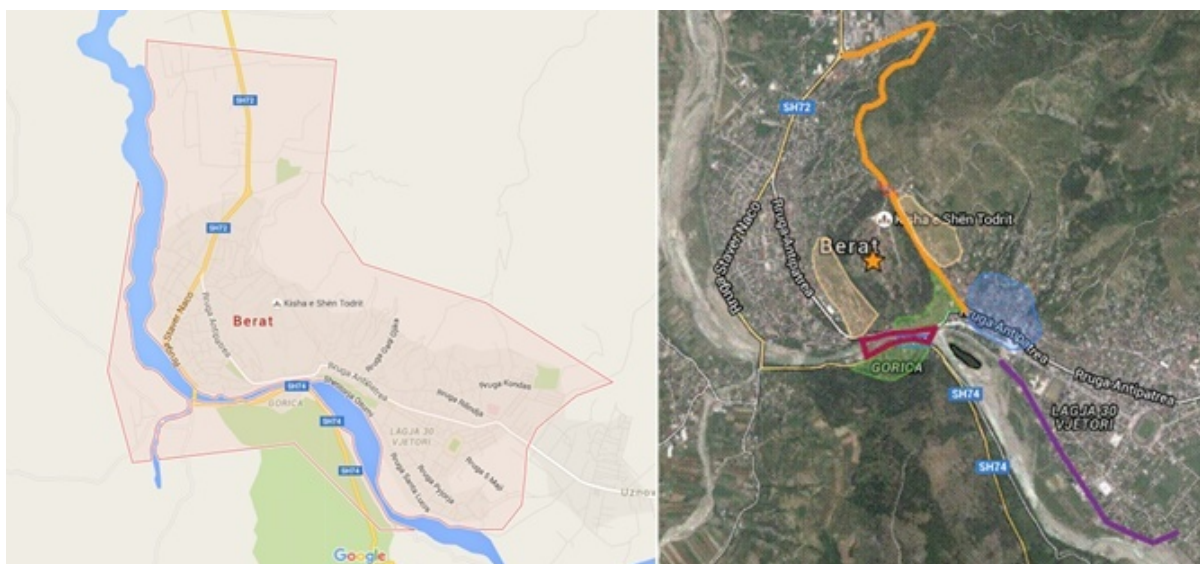

Figura 6. Harta e Beratit

Berati ka klimë mesdhetare. Për shkak të vendndodhjes së tij nën hijen e malit të Tomorrit vera është shumë më e nxehtë se sa pjesa tjetër e Mesdheut.

3.3.Përmeti (40°14'0''V, 20°21'0''L)

Përmeti është një qytet i vogël me një popullsi 10.600 dhe gjendet në zemër të Ballkanit. Ndër të gjitha qytetet e vizituara, ai tregoi një perspektivë më të mirë për t'u bërë një nën-qendër. Atje ka shumë mundësi për ekskursione duke përfshirë pranverën e ngrohtë, ujëvara dhe fshatra.

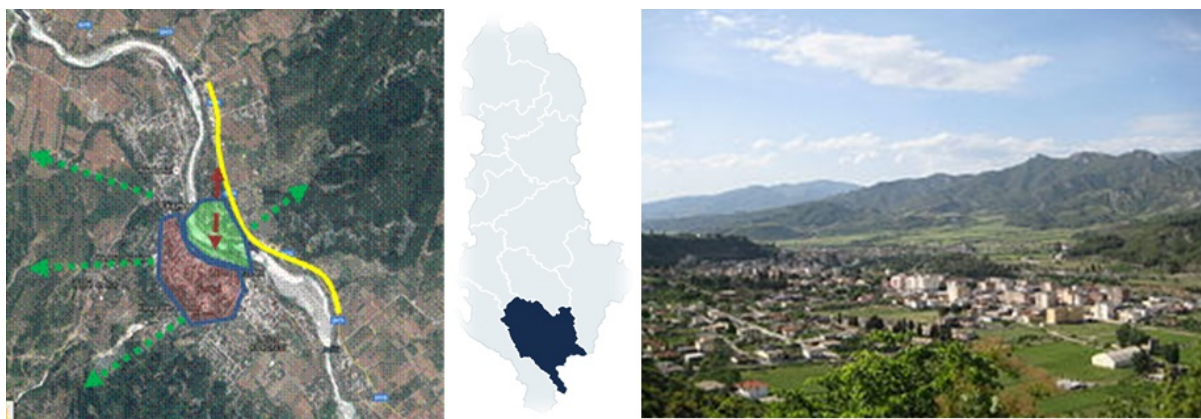

Figura 7. Pamje nga Përmeti

Gjithashtu, ka mundësi të mira për zhvillimin e rrugëve. Përveç kësaj, ofron mundësi në zhvillimin turistik në drejtim të eko-turizmit.

Ka potencialin për tu konsoliduar si një spirancë në të ardhmen për kufijtë turistikë nga Zagoria.

Figura 8. Pamje nga rajoni i Përmetit

3.4.Saranda, porta e turizmit shqiptar (39°52'30''V, 20°0'36''L)

Saranda është një qytet dhe bashki në qarkun e Vlorës, në jug të Shqipërisë. Ajo është një ndër vendet tërheqëse më të rëndësishme turistike të Rivierës Shqiptare. Ajo është e vendosur në një gji të hapur të detit Jon, në qendër të Mesdheut, rreth 14 km veri-lindje të ishullit të Korfuzit. Popullsia totale është 20.227 (referuar census 2011), me një sipërfaqe totale 58.96 km². Gjithsesi, popullsia sipas zyrës civile është 41.173. Afër Sarandës ndodhet qyteti i antik i Butrintit, një Trashëgimi Botërore e UNESCO-s.

3.5.Ksamili (39°46'0''V, 20°0'0''L)

Ksamili është fshat në rivierën e Shqipërisë së Jugut, dhe pjesë e Parkut Kombëtar të Butrintit. Fshat bregdetar, i ndërtuar në vitin 1966 dhe ndodhet në jug të qytetit të Sarandës. Popullsia sipas census në vitin 2011 ishte 2.994.

Figura 9. Pamje nga fshati Ksamil

Plazhi i Ksamilit dhe bregdeti Jonian i Shqipërisë pjesa veriore është përfshirë në Guardian's 20 si plazhi më i volitshëm për pushime në 2013. Atraksionet kryesore janë pranë ishullit të Ksamilit. Zona bregdetare është e vogël por e pastër.

3.6. Butrinti (39°44'46''v, 20°1'13''l)

Parku Kombëtar i Butrintit është krijuar në Nëntor 2000 dhe shtrihet në jug të Shqipërisë.

Figura 10. Amfiteatri dhe laguna e Butrintit

Ai përfshin 94.24 km² të peizazhit historik, arkeologjik dhe mjedisor. Kufijtë e parkut përfshijnë njësinë administrative të Ksamilit.

Parku, një Trashëgimi Botërore e UNESCO-s, është një nga zonat më të rëndësishme arkeologjike të vendit që përmban objekte të ndryshme dhe struktura të cilat datojnë nga Epoka e Bronzit deri në shekullin e XIX.

Një numër i madh monumentesh janë akoma ekzistuese duke përfshirë dhe muret e qytetit, bazilika e madhe, teatri dhe kështjella veneciane. Përveç kësaj, pjesa arkeologjike është e veshur me bimësi natyrore dhe me një ekosistem kompleks i cili varet në ujërat e freskëta të liqenit të Butrintit dhe kanalit të Vivarit i cili derdh liqenin në detin Jon. Ky është një kombinim i monumenteve historike dhe mjedisit natyror që e bën Butrintin një vend unik, një “peizazh me monumente” i preferuar nga Grand Tourists të shek. XVIII – XIX.

Qeveria shqiptare themeloi Parkun Kombëtar të Butrintit në 2000. Parku kombëtar u bë gjithashtu një Trashëgimi Botërore e UNESCO-s gjatë këtyre viteve, edhe si zonë Ramsar³⁷.

B. Zonat turistike të para-përzgjedhura që do të përfitojnë nga aktivitetet e zbatimit të projektit.

3.7.Laguna e Nartës (40°29'57"N, 19°27'26"E)

Laguna e Nartës shtrihet afër fshatit të Nartës me koordinata gjeografike 40°29'57"N; dhe 19°27'26"E. Ajo është laguna e dytë më e madhe në Shqipëri referuar përmasave dhe ndodhet pak kilometra në veri të qytetit të Vlorës. Laguna është pjesë e zonës së mbrojtur Nartë-Vjosë dhe lidhet me dy kanale të shkurtër me detin Adriatik.

Laguna ka dy ishuj. Më i madhi quhet ishulli Zvërnec. Ura me dërrasa lidh Nartën me ishullin, në të cilin ndodhet një manastir i shek. XIII. Laguna e Nartës e shtrirë në veri të fshatit ka një ekosistem unik.

Figura 11. Ishulli Zvërnec dhe Laguna e Nartës (burimi: www.google.al)

Figura 12. Gjiri i Vlorës, laguna e Nartës dhe Orikumi

Laguna e nartës ka një sipërfaqe 4180 ha dhe është ekosistem natyror me mundësi për zhvillimin e eko-turizmit, vrotimin e shpendëve, peshkimit etj. Ai përfaqëson kompleksin e dytë në Shqipëri për zogjtë e detit. Në Nartë gjenden 195 lloje zogjsh. Në dimër ngrenë fole rreth 48700

³⁷ Ramsar (4 Gusht 2010). “Lista e Lagunave të një rëndësie ndërkombëtare”

zogjsh, 23% e shpendëve ujorë që vijnë në Shqipëri³⁸. Në të njëjtën kohë vijnë shqiponjat e bardha, flamingos, skifterat, hutat e zinj etj.

Zona e Nartës është e njohur për prodhimin artizanal të verës me cilësi të lartë. Në ujërat e lagunës jetojnë lloje të ndryshme peshqish, por më tipiket janë ngjala dhe levreku i Nartës. Bukurinë e Lagunës së Nartës përbëhet nga jeta e saj e pasur detare, diversiteti i specieve bimore, dunat e rërës të shquara të krijuara nga era, delta e lumit Vjosë dhe 195 lloje të shpendëve që numërohen në zonë. Laguna e Nartës është gjithashtu e rëndësishme për eko-turizmin. Ishulli i Zvërnecit është një ishull në kuadër të Lagunës së Nartës në jug të Shqipërisë. Ishulli është gati i gjithi i mbuluar me pisha të larta dhe është vetëm në lindje të një ishulli shumë më të vogël. Ai ka një gjatësi gati 430 m dhe me një gjerësi maksimale 300 m. Ishulli Zvërnec lidhet me pjesën tokësore me një urë druri me një gjatësi 270 m. Ishulli është një atraksion turistik, sepse ruan mirë manastirin bizantin të Zvërnecit të shekullit të XIII-XIV. Në afërsi të ishullit shtrihet fshati që mban të njëjtin emër. Ishulli ka një sipërfaqe prej 9 ha. Manastiri i Shën Mërisë, i njohur gjithashtu si Manastiri i Zvërnecit, është një monument i rëndësishëm kulturor në ishullin Zvërnec në Lagunën e Nartës. Kisha Bizantine e ndërtuar në shekullin e XIII, është oazi shpirtëror për të krishterët e kësaj zone. Kisha e Shën Marisë është një vend i bukur i adhruar, paqësorë dhe i rrethuar nga jeshillëk.

Vjosë-Nartë mbrohet si zonë peizazhi, e pasur në ligatina dhe shpendë ujorë, që ndodhen në Qarkun e Vlorës me madhësi aktuale 19,738.00 ha. Kufijtë gjeografike janë:

- a) Grykëderdhja e lumit Vjosë (4357230.70L / 4503383.01V), ndjek rrjedhën e lumit Vjosë në pikën me koordinata (4374598.35L / 4497984.40V) ;
- b) Lindje: Pika me koordinata (4374598.35L / 4497984.40V), ndjek mbrapa kodrave kuotën e tre Vëllazërisë 105.0 m, shtegun e këmbësorëve, dhe në majë Çiplakun (235.1 m), kuotat 246.0 m 221.0 m & 227.6 m, kalon në afërsi të fshatit Kërkovë, majën e Mutrevës (222.6 m), kuotat 196.0 m, fshatin Bestrovë, kuotat 204.0 m, 202.0 m, 164.0 m, 160.8 m, duke kaluar rrugë për tek Muezini (4371353.76L / 4484988.27V);
- c) (4371353.76L / 4484988.27V), duke kaluar pranë minierës së kripës, Kavallonës edhe në pikën e takimit me detin Adriatik (4367602.48L / 4484771.87V);
- d) Perëndimi: Pika e takimit me Detin Adriatik (4367602.48L / 4484771.87V) dhe vazhdon përgjatë bregdetit deri në grykën e lumit Vjosë.

³⁸ <http://www.albania.al>

3.8. Orikumi

Orikumi (Orikos) është një ish bashki në qarkun e Vlorës. Sipas reformës së qeverisë vendore 2015, ai u kthye në një nënndarje (pjesë) të bashkisë së Vlorës. Emrin e ka marrë nga qyteti antik i Orikumit, i cili ndodhet rreth 4 km në perëndim të Orikumit të sotëm. Popullsia sipas Censurit të vitit 2011 ishte 5503 banorë. Afër qytetit modern ndodhet e vetmja marinë në Shqipëri.

Figura 13. Orikum: Parku arkeologjik dhe shpella e Haxhi Aliut

Pozicioni i tij gjeografik e kanë kthyer në një port të rëndësishëm dhe në një pikë tregtare në bregdetin Adriatik. Orikumi ka qenë i rëndësishëm edhe për ushtrinë. Ai u përdor nga romakët si një bazë mbrojtëse në luftërat kundër ilireve, dhe po ashtu në shekullin e III para erës sonë kundër maqedonasve, të cilët e pushtuan më vonë në vitin 214 para erës sonë. Jul Çezari e ka përdorur këtë zonë si kamping për ushtrinë derisa Pompeius Magnus i pushtoi. Duke qenë pjesë e kaq shumë ndikimesh kulturore, Orikumi është kthyer në një qendër urbane të rëndësishme. Kjo vihet në dukje nga rrënojat e shumta arkeologjike, të tilla si platforma e një orkestre dhe teatri i vogël me kapacitet mbajtës prej 400 spektatorësh.

Orikumi është një zonë arkeologjike e një rëndësie tepër të lartë. Sipas specialistëve, për nga rëndësia, ai mund t'ia kalojë edhe Butrintit. Laguna e Orikumit gjendet në jug të gjirit të Dukatit (Vlorë), në një zonë të kufizuar ushtarake dhe lidhet me detin nëpërmjet një kanali.

Vetëm 130 hektar nga Laguna e vjetër e Orikumit (Pasha-Limani) ka mbetur në ditët e sotme. Rreth 25 vite më parë, punimet e kullimit dhe ndërtimi i një dige thanë rreth 400 hektar nga laguna e mëparshme. Shumë kënetat agrokulturore janë të braktisura aktualisht, ose përdoren për kullotje dhe pjesa më e madhe e tokave dikur të mbjella, sot është “pushtuar” nga bimësia.

3.9. Gadishulli i Karaburunit

Brigjet veriore dhe perëndimore kanë një gjatësi prej 14 km, duke filluar nga Kepi i Karlovecit deri në Kepin e Gjuhëzës dhe duke u shtrirë në bregun e Bristanit.

Shpatet e gadishullit të Karaburunit janë tepër të pjerrët në anën perëndimore, duke kulmuar në pjesën qendrore. Ana perëndimore karakterizohet nga shkëmbinj të lartë, të cilët shkojnë thellë në ujë dhe që përbëhen nga kanione me plazhe me rërë të përherëshme. Këta shkëmbinj bien pre e erozionit dhe tek ta ndodhen shpella të shumta nëpër të cilat rrjedh ujë i ëmbël.

Bimësia dominohet nga shkurre të ulëta dhe të rralla në të dyja anët e vargmalit, si dhe nga disa bimë halore ose pemë të tjera. Mjedisi nënujor bregdetar përgjatë anës perëndimore është i diversifikuar dhe relativisht i bollshëm, dhe është i organizuar sipas disa zonave detare ekologjike zbritëse. Kanionet dhe shpellat e gadishullit, shpesh të pa-aksesueshme nëpërmjet tokës, shërbejnë si habitate ideale për luanët e detit. Zona përbën interes për peshkimin.

Karaburun-Sazan është një Park Kombëtar Detar i pozicionuar në Vlorë. Sipërfaqja e përgjithshme e këtij parku është 12 428 hektar, e ndarë në:

Zona në det të hapur e gadishullit të Karaburunit me një sipërfaqe prej 9'848.95 hektarësh. Zona afër gadishullit të Karaburunit, kepi i Shën Vasilit deri në zonën e Langadhës, ishulli i Sazanit me një distancë prej 1 milje detare, është identifikuar nga ekspertet vendas dhe të huaj si trashëgimi natyrore me vlerë shumë të lartë.

Rajoni është i pasur në shumëllojshmëri peizazhesh nënujore, habitatesh dhe speciesh të florës dhe faunës detare; ai dallohet si vendi që ofron strehë, ushqim dhe shumim të specieve të mjedisit kombëtar, rajonal dhe global. Ai është gjithashtu një vend i përshtatshëm për rritjen e shumë bimëve ose organizmave shtazorë nënujorë, duke filluar që nga algat detare, sfungjerët, molusqet, krustacet, koralet e kuqe, reptilët, gjitarët dhe habitatet e mundshme për luanët e detit Mesdhe.

Një prej shenjave dalluese të biodiversitetit të kësaj zone janë livadhet nënujore të Posidonias (Posidonia Oceanica), të cilat cilësohen si specie e përkeqësuar në detin Mesdhe. Qëllimi i tyre lidhet me natyrën dhe përbërjen e shtratit të detit, veçoritë e ujit, të tilla si transparenca, pastërtia, etj. Të cilat dallohen më së miri në gadishullin e Karaburunit dhe ishullin e Sazanit.

Kjo zonë është e banuar ose vizitohet nga specie të rrezikuara botërisht, të cilat renditen në konventat ndërkombëtare në të cilat është aderuar Shqipëria, të tilla si disa lloje peshqish, peshkaqenësh, breshkat e ujit, delfinët dhe luanët e detit (*Monachusmonachus*).

Kufijtë e dixhitalizuar përfshijnë:

- a. Në veri: Pika 1 (në det të hapur), me distancë 1 milje detare (1852 m) nga Kepi i Gjuhëzës, me koordinata 4353018.48 V 4478005.72 L, në pikën 2 (det), me distancë 1 milje detare (1852 m) nga Kepi i Shën Vasilit, me koordinata 4477378.71 4363780.19 V L;
- b. Në lindje: Pika 2 (det), me distancë 1 milje detare (1852 m) nga gjiri i Shën Vasilit, me koordinata 4363780.19 V 4477378.71 L dhe më pas vazhdon përgjatë bregut detar nga Kepi i Shën Vasilit, Kepi i Dim Kushtës, Kepi dhe gjiri i Shën Gjonit, Kepi i Gjuhëzës, duke ndjekur malin bregdetar perëndimor të Karaburunit, gjirin e Gjinarës, bishtin e Malit, faqen e Langadhësnë pikën 3, me koordinata 4449696.28 4379221.15 V L;
- c. Në jug: Pika 3, me koordinata 4449696.28 4379221.15 V L, në pikën 4 (në det të hapur), me distancë 1 milje detare (1852 m) nga Langadha, me koordinata 4448193.75 4378104.94 në L;
- d. Në perëndim: Pika 4 (në det të hapur), me distancë 1 milje detare (1852 m) nga Langadha, me koordinata 4378104.94 dhe 4448193.75 L dhe ndjek izobatin në pikën 1 (në det të hapur), me distancë 1 milje detare (1852 m) nga gjiri i Gjuhëzës, me koordinata 4478005.72 4353018.48 L.

3.10. Nga Karaburuni në Dhërmi

Vija bregdetare përgjatë Rrëzës së Kanalit vazhdon për 30 km dhe shtrihet nga Gjiri i Bristanit deri në Dhërmi. Rrëza e Kanalit është e ngjashme me Gadishullin e Karaburunit për sa i përket florës dhe faunës detare. Zona kufizohet nga një gjatësi e konsiderueshme e malit të Cikës, e shtrirë paralelisht me bregdetin, e përbërë nga disa gjire, shkëmbinj dhe plazhe me rërë të përzier/gurë në breg të detit. Parku kombëtar i Llogarasë përfshihet në këtë zonë. Më tej përgjatë bregut ndodhet lugina e Palasës e krijuar nga erozioni dhe rrëketë e prurjeve pranverore; dhe Dhërmiu, i karakterizuar nga dy rrëke, njëri i përhershëm dhe tjetri i krijuar nga prurjet pranverore, të cilat kanë ndërtuar dy lugina të vogla në pjesën jugore të luginës më të madhe të Palasës afër detit. Rrjedha e Dhërmiut është e krijuar nga prurjet pranverore dhe ka krijuar një çarje të thellë në peizazh, duke shkaktuar krijimin e një kanioni dhe të shumë shkëmbinjve përgjatë rrëkesë.

Në shpatet përgjatë detit bimësia në pjesën më të madhe të vendeve është e ngjashme me atë të gadishullit të Karaburunit, e ulët, e rrallë dhe me shkurre, ndërkohë që më në brendësi të tokës ka zona më bimësi të ulët dhe halore.

Vija bregdetare përgjatë bregut dallohet për trashëgimi kulturore me shumë vlerë, duke përfshirë: afreske dhe skulptura nga periudha e Kristianizmit, mbishkrime nga periudha Helenistike dhe guroret antike të Gjirit Gama.

3.11. Nga fshati i Dhërmiut në Porto Palermo

Profili bregdetar nga Dhërmiu në Porto Palermo përfshin disa mjedise. Relievi bregdetar është më i butë, me pjerrësi në det, me përjashtim të disa pjesëve shkëmbore. Mjedisi nënujor karakterizohet nga një ngritje e konsiderueshme në afërsi të bregut, e përbërë nga plazhe me zhavorr dhe rërë. Livadhet me barishte deti të tipit *Posidoniaoceanica* dominojnë zonat e cekëta.

Kanioni i Vunoit është shumë mbresëlënës; habitatit i tij i veçantë karakterizohet nga një biodiversiteti i lartë. Përgjatë kanionit, në një shpellë janë gjetur mbetje prehistorike (Epoka e hekurit). Kanioni shtrihet në det në një gryk të ngushtë, duke arritur pikën kulmore në një plazh të bukur të veçuar.

Porto Palermo përfshihet në zonën e peizazheve të mbrojtura, i konsideruar si shumë atraktiv dhe si një pikë potenciale për zhvillimin e turizmit dhe sporteve ujore. Është një zonë që ofron strehim të natyrshëm, në të cilën është vendosur vendbanimi antik i Panormis-it, si dhe ka potencial për të qenë bazë detare. Kështjella e Ali Pashës, muzeumi dhe disa ndërtesa ushtarake mund të përdoren si pika informacioni dhe edukative. Baza e nëndetës me tunelin e saj rreth 800 m të gjatë, mund të jetë atraktive për turistët, ashtu si dhe mbetjet arkeologjike (amforat) e shekullit të II para Krishtit, që gjenden në këtë gji.

3.12. Nga Kepi i Qeparoit në Kepin e Qefalisë

Kepi i Qeparoit deri tek Kepi i Qefalisë përfshin 20 km vijë bregdetare, midis rrethi të Vlorës dhe atij të Sarandës. Kjo pjesë e bregdetit karakterizohet nga pasimi i epokave të ndryshme gjeologjike që kanë krijuar shtatë peizazhe: (1) Kepi shkëmbor i Qeparoit; (2) Qeparo; (3) Rrafshina e Borshit me plantacionet e mëdha të ullinjve; (4) Bregu i ngushtë i Lukovës, me shtresa të mëdha gëlqerore; (5) Bregu i gjerë i Kepit të Qefalisë; (6) Plazhet e Kakomesë; (7) dhe shkëmbinj të vertikali të Gjirit të Pogajetës, në veri të kepit të Qefalisë.

Plazhet me rërë të bardhë janë të përhershëm përgjatë të gjithë rajonit dhe shtrihen në mjedisin detar deri në 20 m thellësi.

3.13. Nga Kepi i Qefalisë në Kepin e Stillos

Vija bregdetare nga Kepi i Qefalisë në atë të Stillos nuk është po aq mbresëlënëse sa ajo e rajoneve të përmendura më sipër. Ajo ndahet në disa pjesë: (1) nga kepi i Qefalisë në Sarandë, shkëmbinjtë janë të ulët dhe të përkulur, duke u mbyllur në plazhe të vegjël me zalle; (2) zona që përfshin qytetin e Sarandës; (3) zona në jug të qytetit të Sarandës; (4) plantacionet e braktisura dhe zonat e shpyllëzuara në afërsi të Ksamilit; (5) ishujt e Ksamilit, me plazhe të vogla me rërë dhe pyjet e skalitura nga era; (6) kepi i Shkallës me shkëmbinj të ulët dhe plazhe të vogla të veçuara; (7) zona e liqenit të Butrintit është një prej habitateve më të pasura në bregdetin jugor; (8) kodrinat në jug të liqenit të Butrintit, me shtrate të ulët lumenjsh, plazhe të veçuara dhe ligatina; dhe (9) ishulli i paprekur dhe shkëmbor i Stillos.

3.14. Syri i Kaltër (39°55'25"V, 20°11'34"L)

Syri i Kaltër është një burim ujor dhe një fenomen natyror afër Muzinës në Vlorë, Shqipëri. Uji i pastër ngjyrë blu i lumit, një atraksion i njohur turistik, rrjedh nga një burim mahnitës më shumë se 50 metra i thellë. Zhytësit janë zhytur deri në 50 metra thellësi, por është ende e paqartë thellësia reale e gropës karstike³⁹.

Ai është burimi fillestar i ujit të lumit të Bistricës, 25 km i gjatë, i cili përfundon në detin Jon në jug të Sarandës. Burimi është një monument natyror dhe ka një normë shkarkimi prej 18400 l/s. Zona pasuese (180 ha) është një rezervuar natyror dhe karakterizohet nga pemët e lisit dhe panjës. Në vitin 2004 burimi u tha përkohësisht.

³⁹https://en.wikipedia.org/wiki/Blue_Eye,_Albania